

พระราชดำรัส

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน

นายจุลินทร์ ลำชา

กรรมการอำนวยการ บริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

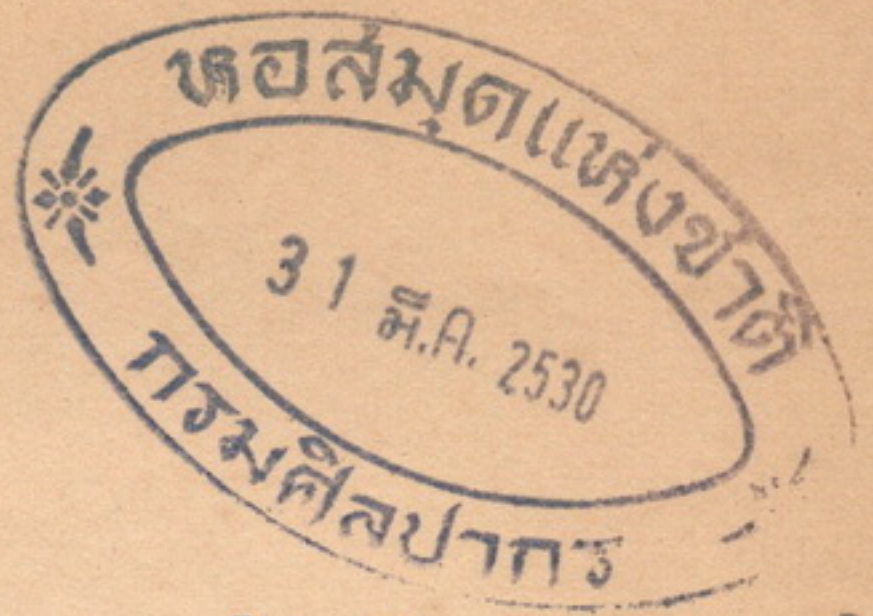
คุณหญิงไผ่ เกษมสุขการี ต.จ.

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

895.915

๖ 657 พ

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

พระราชดำรัส

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ใ้การปกครองแผ่นดิน

นายจุลินทร์ ลำชา

กรรมการอำนวยการ บริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงไผ่ เกษมสุขการี ต.จ.

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

คำสั่งกระทรวง

ตั้งผู้ช่วยปลัดกรมเกษตรและสหกรณ์
และมอบหมายให้จัดการเกี่ยวกับราชการกระทรวงเกษตร

ทำที่ กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๗๕

พลเอกพระยาพิชัยนาคร

เจ้าพระยาสุรสีห์

นายกรัฐมนตรี

เลขที่ ๑๐๑

๒๕๕๕ .ค.พ. นก.๑๐๐๐ ๒๕๕๕

เลขหมู่ ๘๙๕.๙๑๕
๐ ๖๕๗ พ

เลขทะเบียน น.๓๐๕.๕๖๕๗ ๑๐๑

คำนำ

นายจุรินทร์ ดาชา กรรมการอำนวยการบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด ให้มาแจ้งความ ณ กรมศิลปากรว่า มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือช่วยในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงไผ่ เกษมศุขการี ต.จ. ดังเรื่องหนังสือ ด้วยมีความรำลึกถึงในฐานะที่คุณหญิงไผ่ เกษมศุขการี เป็นมารดาของนายสุขุม แพ่งสถา ซึ่งเป็นผู้ที่นายจุรินทร์ ดาชา รักใคร่ชอบพอมาก จึงปรารถนาจะมีส่วนช่วยเหลือในงานศพ หนังสือที่จะพิมพ์นั้นได้ออกได้พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเถลิงพระบรมราชาธิบายแก่ข้าราชการปกครองแผ่นดิน ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่องนั้นและขอให้กรมศิลปากรช่วยจัดการในเรื่องการพิมพ์ให้โดยตลอดด้วย กรมศิลปากรมีความยินยอมอนุญาตและรับจัดการพิมพ์ให้ตามความประสงค์ และขออนุมัติในกฤษฎีกาขออนุญาตประโยชน์

๕๒
นทว.

กรมศิลปากร

๕ กรกฎาคม ๒๔๕๓

คำปรารภ

คุณหญิงไผ่ เกษมศุขการี ต.จ. ผู้ถึงแก่อนิจกรรมแด่คุณ
เป็นมารดาคุณดุษฎี แพ่งดภา ซึ่งเป็นผู้ที่ข้าพเจ้ารักใคร่ชอบพอบน
เพื่อนกันมาแต่ครั้งยังศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ คุณดุษฎีเป็นผู้ที่
มีนิสัยใจคอที่รักความละเอียดถี่ถ้วน คุณดุษฎีเป็นผู้ที่
สนิทสนมกับบรรดาเพื่อนฝูงเป็นอย่างดี และเมื่อกลับมาประเทศไทย
คุณดุษฎีก็ยังได้ร่วมงานกับข้าพเจ้าในบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด
เป็นเวลาช้านานจนถึงในขณะนี้ โดยได้ทำหน้าที่สำคัญ ซึ่งเป็นที่ไว
วางใจแก่บริษัทเป็นอย่างดี ก็ยังเพิ่มความรักใคร่สนิทสนมกันมากจน
ฉะนุนเมื่อถึงคราวพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงไผ่ เกษมศุขการี
ผู้เป็นมารดาคุณดุษฎี แพ่งดภา ในครั้งนั้น ข้าพเจ้าจึงยินดีอย่างยิ่งที่
โอกาสช่วยเหลือนเพื่อนที่รักใคร่ชอบพอ โดยจัดพิมพ์หนังสือฉบับนี้เป็น
มิตรพด

ขออุทิศกุศลเจตนา จงเป็นประโยชน์แก่ผู้บังเกิดชีวิตคุณ
วิบูลย์ผลแด่คุณหญิงไผ่ เกษมศุขการี ผู้ล่วงลับไปตามสมควรแก่คดีด้วย
ในอันปรารถนาทุกประการ เทอญ.

นายจุลินทร์ ลำชา

คุณหญิงไผ่ เกษมสุขการี ต.จ.

ชวตศ พ.ศ. ๒๔๐๘

มรณศ พ.ศ. ๒๔๘๓

พระราชนิพนธ์คำนำ

เมื่อข้าพเจ้ากลับมาจากทวีปยุโรปเมื่อครั้งหลังนี้ ใน พ.ศ. ๒๔๖๗
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชดำริว่า ข้าพเจ้ามีอายุมาก
สมควรจะเล่าเรียนประเพณีการปกครองบ้านเมืองและราชการแผ่นดิน
เพื่อจะได้สามารถสนองพระเดชพระคุณได้ตามโอกาส จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธรนำหนังสือราชการแผ่นดินเรื่องสำคัญๆ
อันเป็นหลักฐานมาให้ข้าพเจ้าอ่านและศึกษา ทงนเป็นพระราช
ประเพณีมาแต่เดิม

ในบรรดาหนังสือที่เจ้าพระยามหิธรได้นำมาให้ข้าพเจ้าอ่านนั้น มี
พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในเรื่องการเปลี่ยนแปลง
แก้ไขการปกครองแผ่นดิน ซึ่งข้าพเจ้าได้ให้พิมพ์ขึ้น

เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านพระราชดำรัสแล้ว รู้สึกว่าเป็นหนังสือสำคัญ
อย่างยิ่ง ทงทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเพิ่มพูนความเลื่อมใสในพระปรีชาสามารถ
และพระบารมีของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงยิ่งขึ้นอีก ทงทำให้ความรัก
และความนับถือในพระองค์ ซึ่งข้าพเจ้ามีอยู่แต่เดิมเต็มหัวใจ ให้หนักแน่น
เต็มคนมากขึ้นอีกด้วย

พระราชดำรัสได้ทรงเรียบเรียงอย่างรอบคอบที่สุด แสดงให้เห็น
ชัดว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงมีพระปรีชารอบรู้ในทางรัฐประศาสน์
ประเพณีการปกครองของไทยอย่างเก่าเป็นอย่างดี และด้นการประเพณี
การปกครองอย่างทันสมัยในทวีปยุโรป ก็ได้ทรงศึกษาทรงทราบ

(๒)

หลักการโดยตลอด พระราชดำริจึงเป็นหนังสือให้ความรู้ในทาง
การปกครองของประเทศสยามเป็นอย่างดี

พระราชดำริ นอกจากที่จะให้ความรู้จนดั่งความมาแล้ว ยัง
ทำให้เห็นพระราชหฤทัยของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นอย่างดี ว่า
พระองค์ได้ทรงนึกถึงดั่งอันใด นอกจากความดีของประชาชน และ
ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศเป็นตง เป็นหลักสำคัญในการที่จะทรง
พระราชดำริกิจการใด ๆ หนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบเดิม เป็นตงกระทรวง ๑๒
กระทรวงนี้ ต้องนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งเรียก
ได้อย่างพอดกั้นตามธรรมดาว่า “พลิกแผ่นดิน” ถ้าจะใช้คำอังกฤษ
ก็ต้องเรียกว่า “Revolution” ไม่ใช่ “Evolution”

การเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงตงนี้ มั่นใจประเทศนี้ที่จะ
ดำเนินไปได้โดยราบคาบ ปราศจากการจลาจล หรือจะว่าไม่มีเลย
ก็เกือบจะว่าได้ ประเทศญี่ปุ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่าง
“พลิกแผ่นดิน” เหมือนประเทศสยาม แต่หาได้ดำเนินการไปได้โดย
ดั่งราบคาบเหมือนอย่างประเทศสยามไม่ ยังต้องมีการจลาจลในบ้าน
เมือง เช่นมขบถศตลุม (‘‘Satsuma Rebellion’’) เป็นต้น

การที่ประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงวิธปกครองอย่าง “Revolu-
tion” ได้โดยไม่ต้องมีใครตองเดียดเออดเนื้อเมแต่หยดเดียวตงนี้ ต้อง
นับว่าเป็นมหัศจรรย์ เป็นโชคของประเทศสยามเป็นอย่างดี การ

(๓)

เปลี่ยนแปลงอย่างนุ่มนวลกับประโยชน์ของคนบางจำพวก จึงยากนักที่จะดำเนินไปได้โดยสงบราบคาบ

การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ดำเนินไปได้ในประเทศสยามโดยราบคาบ เพราะ "Revolution" ของเรานี้ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ทรงริเริ่ม ประกอบทั้งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ทรงพระปรีชาสามารถยิ่งกว่าผู้ใดหมดในเวลานั้น ทั้งทรงมีพระราชอัชฌาศัยตะมุนตะม่อม ทรงสามารถปลุกความจงรักภักดีในชนทุกชนชั้นได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดพระองค์ แมแต่ครั้งเดียว

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเห็นการภายในอย่างชัดเจน และทรงทราบการที่ดวงไปแฉกเป็นอย่างดี ได้ทรงพระราชดำริตรองโดยรอบคอบ ได้ทรงเลือกประเพณีการปกครองของไทยเราและของต่างประเทศประกอบกัน ด้วยพระปรีชาญาณอันยอดเยี่ยม ได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีปกครองเป็นลำดับมาดวนเหมาะกับเหตุการณ์และเหมาะกับเวลา ไม่ช้าเกินไป ไม่เร็วเกินไป

พวกเราผู้เป็นพระบรมวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้มีความจงรักภักดี และรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงอยู่ทุกขณะจิต ควรตั้งใจดำเนินตามรอยพระยุคลบาทตามแต่จะทำได้ ควรพยายามแสดงการดวงหน้า แต่ไม่ควรเห็ดยวหลังดูประเพณีและหลักการที่ดวงไปแฉกด้วยเหมือนกัน ใน ๒ อย่างนี้พอจะทำได้ มียากอยู่เพียงจะเลือกเวลาให้เหมาะ อย่าให้ช้าเกินไป

(๔)

อย่าให้เร็วเกินไป ชอนเหตุน่าขำขัน นอกจากมีสติปัญญาแล้ว
ยังต้องมีโชคดีประกอบด้วย แต่ถ้าเราทำการใดๆ ไปโดยมีความสุจริต
ในใจ และโดยเต็มความสามารถแล้ว ก็ต้องนับว่าได้พยายามทำการงาน
ตามหน้าที่จนสุดกำลังแล้ว

ข้าพเจ้าหวังว่า หนังสือนี้จะประโยชน์ให้ความรู้แก่ท่านผู้
ได้รับแจก และคงจะเป็นที่พอใจทั่วกัน

(พระบรมนามาภิไธย) ประชาธิปก. ประ.

พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต
วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

สารบาญ

พระราชนิพนธ์คานา	ต้นดุมุด
พระราชปรารภที่จะแก้ไขการปกครอง	หน้า ๑
ว่าด้วยการปกครองแต่เดิมซึ่งจัดเป็น ๖ กรม	" ๒
ว่าด้วยหน้าที่กรมมหาดไทยและกรมพระกลาโหม	" ๒
ว่าด้วยเหตุที่กรมทำได้บังคับการหัวเมือง	" ๓
ว่าด้วยคำชำระความกรมมหาดไทยและกลาโหม	" ๔
ว่าด้วยกรมมหาดไทยและกลาโหมได้ว่าภาษีอากร	" ๕
เทียบตำแหน่งกรมมหาดไทยและกลาโหมกับเดิเนาบติ	
ต่างประเทศ	" ๕
ว่าด้วยเดิเนาบติ ๕ ตำแหน่งที่เรียกว่าจุฬาลมภ	" ๕
ว่าด้วยหน้าที่พระคลัง กรมท่า	" ๕
ว่าด้วยหน้าที่กรมเมือง	" ๗
ว่าด้วยหน้าที่กรมวัง	" ๘
ว่าด้วยหน้าที่กรมนา	" ๑๐
ว่าด้วยความบกพร่องของกรมทง ๖	" ๑๒
ว่าด้วยกรมแยกใน ๖ กรมแบ่งได้เป็น ๔ พวก	" ๑๒
ว่าด้วยกรมแยกทง ๔ พวก	" ๑๒
ว่าด้วยราชการพลเรือนที่แบ่งไว้ฝ่ายพลเรือน	" ๑๒
ว่าด้วยหน้าที่กรมพระสุรัสวดี	" ๑๔
ว่าด้วยหน้าที่กรมตุกชน	" ๑๕

(๖)

ว่าด้วยคำตักกำหนดมาในพระธรรมนุญ	หน้า ๑๙
ว่าด้วยคำตักหลวง	” ๑๙
ว่าด้วยคำตักอาญา (คำตักกรมพระกตาทิโหม)	” ๒๐
ว่าด้วยคำตักกระทรวงอาญาจักร (คำตักกรมมหาดไทย)	” ๒๑
ว่าด้วยคำตักกระทรวงนครบาล	” ๒๓
ว่าด้วยคำตักกรมวัง	” ๒๒
ว่าด้วยคำตักแพ่งกลางและคำตักแพ่งเกษม	” ๒๓
ว่าด้วยคำตักกระทรวงมรดก	” ๒๓
ว่าด้วยคำตักกระทรวงกรมท่ากลาง	” ๒๓
ว่าด้วยคำตักกระทรวงกรมนา	” ๒๔
ว่าด้วยคำตักพระคลังมหาสมบัติ	” ๒๔
ว่าด้วยคำตักกระทรวงธรรมการ	” ๒๔
ว่าด้วยคำตักกระทรวงดีดีด	” ๒๕
ว่าด้วยคำตักกระทรวงแพทย	” ๒๕
ว่าด้วยคำตักแยกในกรมท่า	” ๒๕
ว่าด้วยคำตักรบตั้ง	” ๒๖
ว่าด้วยคำตักราชตระกูล	” ๒๖
ว่าด้วยวชิกระบวนพิจารณาความ	” ๒๖
ว่าด้วยกรมธรรมการตั้งฆกา	” ๓๐
ว่าด้วยกรมราชบัณฑิต	” ๓๑
ว่าด้วยกรมหมอ	” ๓๒

ว่าด้วยกรมพระอาลักษณ์	หน้า ๓๓
ว่าด้วยกรมพระคลังต่างๆ	" ๓๔
ว่าด้วยพระคลังสินค้า	" ๓๖
ว่าด้วยคลังในซ้ายในขวา	" ๓๖
ว่าด้วยคลังราชการ	" ๓๗
ว่าด้วยคลังเวช	" ๓๘
ว่าด้วยกรมพระคลังสวน	" ๓๘
ว่าด้วยประโยชน์แห่งการคลัง	" ๓๘
ว่าด้วยกรมภูษามาตา	" ๓๙
ว่าด้วยราชการทหารแต่แบ่งไว้ในฝ่ายพลเรือน	" ๔๐
ว่าด้วยกรมตอมพระราชวัง	" ๔๐
ว่าด้วยราชการพลเรือนแต่แบ่งไว้ในฝ่ายทหาร	" ๔๐
ว่าด้วยกรมแต่งปืนโรงใหญ่	" ๔๑
ว่าด้วยกรมช่างกรมมา	" ๔๑
ว่าด้วยราชการทหารแบ่งไว้ในฝ่ายทหาร	" ๔๒
ว่าด้วยกรมอาดำแปดเหล่า	" ๔๒
ว่าด้วยกรมอาดำญบุน กรมอาดำจาม กรมฝรังแม่นบุน กรมเกณฑ์หุดอย่างฝรัง กรมเตรดังช กรมกตองชนะ	" ๔๔
ว่าด้วยกรมกองมอญ	" ๔๔
ว่าด้วยกรมพระตำรวจหน้าแปดกรม กรมพลพัน กรมทนาย เดอก กรมคูชัก กรมทหารใน กรมรักษาพระองค์	" ๔๕

ว่าด้วยกรรมทหรรทเกิดชนภายหลัง	หน้า ๔๗
ว่าด้วยการผูกมัดทหารในปดายรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔	" ๔๗
ว่าด้วยการเกณฑ์ทหารในรัชกาลที่ ๔	" ๔๘
ว่าด้วยกรรมช่างสิบหมู่	" ๕๐
ว่าด้วยความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงรูปการเดิม	" ๕๓
ว่าด้วยแบ่งราชการเป็นสิบสองส่วน	" ๕๒
ว่าด้วยการประชุมตามแบบเดิม	" ๕๔
ว่าด้วยการตั้งทปกรษาราชการแผ่นดินและทปกรษาด่วนพระองค์	" ๕๕
ว่าด้วยเปลี่ยนกฎหมายโดยไม่ประกาศเดิกลงของเก่า	" ๕๕
ว่าด้วยไม่มีกฎหมายกำหนดพระบรมราชานุภาพของ พระเจ้าแผ่นดินสยาม	" ๕๖
ว่าด้วยพระราชประสงค์ที่จะแก้ไขการปกครอง	" ๕๘

พระราชดำรัส

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน

ตงแต่ข้าพเจ้าได้บรรลพราชสมบัติ รับหน้าทอนใหญ่ยิ่ง ในพณักงาน
ที่จะบำรุงรักษาแผ่นดิน ซึ่งเบ็นพณักงานอย่างสูง แะเบ็นการอนหนัก
ยากที่จะทำการให้สะดวกได้เต็มทตามความต้องการ มาจนถึงบัดนี้
กว่าสิบเก้าปีแล้ว ถึงแม้ว่าในเบ้องตน ซึ่งมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
ดูเหมือนหนึ่งจะเบ็นผู้รับผิดชอบในราชการทงปวงแทนตัวข้าพเจ้า เบ็น
การแบ่งเบ้าจากข้าพเจ้าบางกิด แต่ความทเบ็นเช่นนั้นจริงบาง
ก็ไมเกิน ๓ ปี ตงแต่แรกได้ราชสมบัติมา แต่ด้วยตัวข้าพเจ้าเองรู้สึก
ได้รับความหนักมาจาเดิมตงแต่ได้นั่งในเศวตฉัตร จนถึงบัดนี้ แต่ความ
หนักนั้น เบ็ดย่นไปต่าง ๆ ไม่เหมือนกันในลำดับมัย คือแรก ๆ แะ
กลาง ๆ แะบัดนี้ เพราะได้ตงอยู่ในตำแหน่งสำคัญเช่นนี้มาช้านาน
ได้รู้ทงราชการทงถึงทอดลงมาแล้ว จึงเห็นว่าการปกครองในบ้าน
เมืองเราซึ่งเบ็นไปในปัจจุบันนี้ ยังไมเบ็นวิธีปกครองที่จะให้การ
ทงปวงเบ็นไปสะดวกได้แต่เดิมมาแล้ว ครนเมื่อล่วงมาถึงปัจจุบัน
บ้านเมืองยังเจริญชนกว่าแต่ก่อนหลายเท่า การปกครองอย่างเกาน
ก็ยังไม่ลัมกับความต้องการของบ้านเมืองหนักชนทุกท จึงได้มีความ
ประสงค์อันยิ่งใหญ่ที่จะแก้ไขธรรมเนียมการปกครองให้ลัมกับเวลา
ให้เป็นทางที่จะเจริญแก่บ้านเมือง ได้คิดและได้พดมาช้านาน แต่การ
หาตลอดไปได้ไม ด้วยมีเหตุขัดขวางต่าง ๆ เบ็นอนมาก แะการ

ที่จะจดบันทึกเป็นการหนัก ต้องอาศัยกาตงต์ตบัญญาและความซื่อตรง
ความจงรักภักดีของท่านทงปวงผู้ซึ่งจะรับตำแหน่งจัดการทงปวงนั้นเต็ม
ความอุตสาหะ วางแบบแผนลงไว้ได้แล้ว การทงปวงจึงจะเป็นไป
ได้สะดวกตามความประสงค์

บัดนี้ท่านทงปวงได้ลงเห็นพร้อมกบข้าพเจ้า ในการซึ่งควรจะ
เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ให้สมกับกาตงต์ตบัญญาแล้ว จึงจะขอ
ชี้แจงความเห็นโดยย่อพอให้เข้าใจว่า เพราะเหตุอย่างใดข้าพเจ้าจึงเห็น
ควรจะเปลี่ยนแปลง และการที่จะเปลี่ยนแปลงนั้นจะเปลี่ยนเป็นอย่างไร
พอให้ทราบเป็นเค้า ที่จะช่วยกันคิดอ่านให้การอนนดำเร็วไปได้ดัง
ความประสงค์

การปกครองบ้านเมืองของเราซึ่งได้จดมาแต่ก่อนนั้น ได้แบ่ง
เสนาบดีเป็น ๖ ตำแหน่ง ยกเป็นอัครมหาเสนา ๒ คือสมุหนายก
ได้บังคับกรมฝ่ายพลเรือนทั่วไป สมุหพระกลาโหม ได้บังคับกรม
ฝ่ายทหารทั่วไป เมื่อพิจารณาเหตุตามตำแหน่งทตงชนแต่เดิม กตงเหมอน
จะให้บังคับการได้ดีทตงชาติตลอดในการพลเรือนฝ่ายหนึ่ง การทหาร
ฝ่ายหนึ่ง แต่เมื่อตรวจจดตามพระราชพงศาวดาร ก็ไม่เห็นได้ว่า
อัครมหาเสนาธิบดีทง ๒ คน ได้บังคับการทงไปในฝ่ายพลเรือนและ
ฝ่ายทหารดีทตงชาติดงทตงชน เป็นแต่เหมอนกบสมุหบัญชาทจะรวบรวม
จำนวนคนฝ่ายพลเรือนคนหนึ่ง ฝ่ายทหารคนหนึ่งเท่านั้น อีกประการ
หนึ่ง การซงแบ่งเป็นฝ่ายพลเรือนฝ่ายทหารนั้น ถึงวากฎหมายจะรับยก
ไพร่หลวงฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนผดกันบ้างในทบางแห่ง แต่การท
ใช้ไปทพจับคักอนใด ก็ใช้ทงต้องฝ่ายเหมอนกันเด่มอกัน จนไม่เข้าใจ
ได้ว่าซงแบ่งเป็นฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือนนมประสงค์แต่เดิมอย่างไร แต่

คงต้องเข้าใจว่า การทแบ่งไว้แต่เดิมเช่นนั้น คงมีตำแหน่งหน้าที่ผิดกัน
แต่หากเดือน ๆ กันมาด้วยเหตุต่าง ๆ จนคงเป็นแต่ได้มุหิบญช้อย่างเช่น
เป็นกันอยู่ในปัจจุบัน

ส่วนตำแหน่งราชการของท่านอัครมหาเสนาบดีทั้ง ๒ คน นอก
จากที่เป็นมุหิบญช ๓ เป็นการสำคัญ กับบังคับการหัวเมืองอย่างหนึ่ง
บังคับชำระความซึ่งขึ้นอยู่กับกรมหนึ่ง ตำแหน่งซึ่งได้บังคับ
การหัวเมืองนั้น คงจะแบ่งบังคับอยู่ใน ๒ กรมแต่เดิมมา ท่านอัครมหา
เสนา ๒ คนนั้น เป็นผู้ถือตราพระราชสั่งให้พระคชสีห์ซึ่งนับว่าเป็นตราดวง
เฉพาะแต่ดำเนินพระบรมราชโองการอย่างเดียวจึงจะมีไปได้ แต่เมื่อ
มีเหตุเปลี่ยนแปลงไป คือเมื่อสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าพุทธโกศล
หัวเมืองชนบทไปขึ้นกรมท่า ใช้ตราใบแก้วเป็นตราดำเนินพระ
บรมราชโองการอีกดวงหนึ่ง กนิษฐาธิราชเจ้าไม่หัวเมืองชนบท ตอดตมาจน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงได้ยกหัวเมือง
กรมท่ากลับมากนิษฐาธิราชเจ้า แบ่งเมืองมหาสมุทรไทยมาบ้างคงไว้ให้กรมท่า
บ้าง จึงได้เกิดเป็นกรมทบบังคับหัวเมืองชนบท ๓ ทงกรมท่า การซึ่ง
แบ่งฝ่ายพลเรือนฝ่ายทหาร ซึ่งดูเหมือนว่าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนจะอยู่รักษา
พระนคร ฝ่ายทหารจะเป็นผู้ไปทัพ กลับกลายเป็นไปทัพเหมือนกัน
ทั้งต้องฝายน คงจะเป็นด้วยหัวเมืองชนบทต้องฝายนเป็นต้นเหตุ เมื่อม
ราชการเกิดขึ้นในหัวเมืองชนบทมหาสมุทรไทย ก็เป็นหน้าที่กรมมหาสมุทรไทย
ไป เกิดขึ้นในกนิษฐาธิราชเจ้าเป็นหน้าที่กนิษฐาธิราชเจ้า ด้วยอาศัยเหตุว่า
ผู้ซึ่งได้เคยบังคับบัญชาการในหัวเมืองเหล่านั้นมา รัฐบาลในการที่จะ
กะเกณฑ์ผู้คนพาหนะเสบียงอาหาร ดังว่าผู้ซึ่งไม่เคยบังคับกัน เพราะ
ผู้คนที่จะใช้ฝ่ายทหารก็พลเรือนก็ไม่มีวิชาฝึกหัดอันใดพิเศษกว่ากัน

กเบนนอนไซไดเทากน ครนเมอมการทพคกตางประเทศมายายพระนคร
ซึ่งไมเปนหวเมืองชนผายได หรือจะยกไปปราบปรามประเทศใดซึ่งมิได้
เปนพระราชอาณาเขต ตอองการนายทพนายกองและไพร่พลมาก กตอง
ไชรวมกันทงผายทหารพลเรือน การทแบ่งหนาทผายทหารพลเรือนกเบน
อนศุณยไป คงอยแตชอ

ถวนในเรองทบงคบบัญชาศาตราชระความนนเดา เมอพะเคราะหัด
ศาตอทธรรณซึ่งมอยแตในกรรมมหาดไทยนน ก็นาดังดยวาทหรือบางทแต
กอนหวเมืองจะมชนแตกรรมมหาดไทยกรมเดียว แตจะหาเหตุอนใดเปน
พยานอนอกกมิได้ แตความจริงนน ศาตอทธรรณความหวเมือง ก
เบนมทง ๓ กรมทมเมืองชน ในกรมทง ๒ คอมหาดไทยกตาโหมน
มแตราชการบงคบบหวเมือง และบงคบบความในกรรมทอนน กมการมาก
เต็มตาแหงจนเหตุอทจะจตุการใหตดอดไปได้ เพราะเหตุวามิเฉพาะ
แตทจะตองรักษาราชการดำหรบเมืองชนนอยางเดียว เมอมเหตุการณ
อนใด เหมอนหนงมราชการทพคกเกดชนในเขตแดนเมืองชนนน ยก
กองทพออกไป แมทพะจะเปนผายทหารกต พลเรือนกต กตองมิไปบอก
เขามายงกรมทบงคบบเมืองนน เพราะฉะนพระราชการในกรรมมหาดไทย
กรมกตาโหมจตองมทงการทพคกทงการทจะรักษาทาบารุงบานเมือง
และการเกบดวยเกบบรรณาการ และการทจะระงบคตความตาง ๆ ปนกัน
อยในหนาทนน จงเปนการมากเหตุอดน ทำการไปไมไคร่ตดอดทุกดง
ทุกอยางได้

ยงภายหลัง มาเกดกรรม ๒ กรมนโตบงคบบการภาษ ซึ่งเกดชน
ใหม ๆ ทมเงินแผนดินมากกว่าภาษซึ่งอยในกรรมพระคตงแตเดิมชนไปอก
กม ตองทาหนาทเหมอนเจาพนกงานคตงอกถวนหนง

ถ้าจะเทียบตำแหน่งสมุหพระกตาโหมสมุหนายกในเวदान กับ
 ตำแหน่งเสนาบดีทในประเทศทงปวงมอย ก็จะต้องนับว่าเป็นเสนาบดี
 ว่าการบ้านเมืองด้วย เสนาบดีว่าการยุติธรรมด้วย เสนาบดีว่าการ
 ทหารด้วย เสนาบดีว่าการคลังด้วย รวบรวมกันอยู่ในคนเดียว เป็น
 เสนาบดีถึง ๔-๕ ตำแหน่งดังนี้ การจึงได้สืบต้นรังนี้ไม่ว่าใครจะตัดออกไปได้
 ส่วนเสนาบดีอีก ๔ ตำแหน่ง ซึ่งเรียกว่าจตุสดมภ์นั้น พระคตง
 กรมท่า ตำแหน่งเดิมซึ่งเรียกว่าพระคตงน ก็คงจะเป็นตำแหน่งที่
 ดำหรับบังคับบัญชาในการเงินซึ่งจะเข้าในพระคตงและที่จะจ่ายราชการ
 บังคับจัดการภาษีอากรขนอนตลาดทงปวงทวไป และบังคับศาลซึ่งชำระ
 ความเกยของด้วยพระราชทรัพย์หลวง แต่ในเวदानน เงินทจะเป็น
 พระราชทรัพย์เข้าในทงพระคตงโดยภาษีอากรน้อย ส่วนที่จะจ่ายก
 น้อยเหมือนกัน จะใช้การอื่นใดก็อาศัยเกณฑ์คนมาใช้เป็นพน ก็เป็น
 หน้าที่มหาดไทยกตาโหมสดัดด้วยโดยมาก กรมพระคตงคงจะมีราชการ
 น้อยไม่พอแก่ตำแหน่ง ครนเมอมการค้าขายกับเมืองจีน แต่งตำแหน่ง
 หลวงออกไปค้าขาย เป็นการเกยของในการที่จะจำหน่ายและเก็บพระราช
 ทรัพย์โดยตรง การแต่งตำแหน่งจึงคงจะต้องตกเป็นหน้าที่กรมพระคตง
 เมอกรมพระคตงเป็นผู้ค้าขายกับต่างประเทศเช่นนี้ ก็คงเป็นผู้ทกวางขวาง
 ในหมู่คนต่างประเทศ เมอมคนต่างประเทศเข้ามาในบ้านเมือง จึงต้อง
 มอบให้เจ้าพระยาพระคตงเป็นผู้รับรอง พนงานเจ้าทาดำหรับรับคนต่าง
 ประเทศจึงได้ตกอยู่ในกรมพระคตง การที่จะเก็บเงินอากรขนอนตลาด
 และจะรับจ่ายเงินพระคตง กับทงแต่งตำแหน่งและรับคนต่างประเทศนี้ ใน
 เวदानนก็คงจะไม่เป็นการหนักหนาอันใด เพราะมีตำแหน่งที่จะบังคับการ
 อยู่แต่ ๒ อย่าง คือเป็นเสนาบดีว่าการคลัง และเป็นเสนาบดีว่าการ

ต่างประเทศ ครนเมื่อยกหัวเมืองชน กรมพระกตาโหมไปชนกรมท่า
 ต้องเต็มตำแหน่งเช่นวามาแควนชนนอก คือเจ้าพระยาพระคลังต้องเป็น
 เสนาบดีว่าการบ้านเมือง เสนาบดีว่าการยุติธรรม เสนาบดีว่าการทหาร
 เสนาบดีว่าการคลัง เสนาบดีว่าการกรมท่า มีการตั้งตำแหน่งชนไป
 มากกว่าตำแหน่งเดิมหลายกัลป์กรมพระกตาโหมออกตั้งน จึงต้องระวาง
 การคลังเสีย ส่วนการเก็บเงินจ่ายเงินตกอยู่แก่พระยาราชภักดี ส่วน
 การแต่งตำแหน่งตกอยู่แก่พระยาศรีพิพัฒน์ ซึ่งเบนท์ ๒ ตำแหน่งหน้าทนน ๆ
 ยังคงอยู่แต่เบญชเบยหวัด เจ้าพระยาพระคลังยังคงตรวจตรา จึงได้มี
 ตำแหน่งทชชนรตน้อยในกรมท่า แต่ครนเมื่อยกตั้งมาภายหลัง เจ้า
 พระยาพระคลังก็ไม่วางเบญชเบยหวัด ชนรตนกเหมือนชนนางในกรม
 พระคลัง ดังแต่वारเบยหวัดในกรมท่าเท่านั้น การซึ่งเจ้าพระยา
 พระคลังระวางตำแหน่งคลังคราวหนึ่งแควนน ภายหลังก็กลับเป็น
 ตำแหน่งคลังเขาออก แต่ไม่เป็นคลังอย่างแต่ก่อน เป็นเจ้าพนักงานว่า
 ภาษอากรเหมือนอย่างมหาดไทยกตาโหม คงบังคับคลังเดิมอยู่แต่
 คลังราชการ ส่วนพระยาราชภักดีทเป็นมุกการแทนเจ้าพระยาพระคลัง
 มีอำนาจน้อยบังคับได้แต่ในพระคลังมหาสมบัติ ภาษอากรเกิดขึ้นใน
 มหาดไทยกตาโหมกรมท่ากรมเมืองคลังสินค้า เงินด้วยหัวเมือง
 ทั้ง ๓ กรม เงินค่าภาษการตวเดช ซึ่งเป็นเงินสำหรับใช้จ่าย
 ราชการแผ่นดินแยกไปอยู่ในกรมต่าง ๆ พระยาราชภักดีก็ไม่ทราบว่ามี
 จำนวนมากน้อยเท่าใด ไม่มีความจจะเร่งรัดตกเตือน สดแต่มาตั้ง
 เท่าไรกับไว้เท่านั้น ตำแหน่งพระคลังจึงต้องนับว่าเป็นอนไม่ เพราะ
 ไม่มีความจจะรู้จำนวนเงินแผ่นดิน แะคอยเรียกเร่งรับจ่ายได้ทั่วไป เป็น

แต่ตำแหน่งพระคตงเทยวกระจายไปหลายหมื่นหลายกรม เงินแผ่นดิน
ก็หมดจะลำบากน้อยไปไม่ได้ใช้ราชการ ล้วนเจ้าพระยาพระคตงทกตายไป
เป็นผลจากการต่างประเทศ การต่างประเทศมากขึ้น หนาทอน ๆ ย่อมรุ่งเรือง
อยู่มากดังเช่นความมาเดว ก็ไม่อาจจะทำการท่งปวงให้ตลอดไปได้ ทง
กรรุ่งเรืองอยู่ให้เบบหน่ออ่อนเล็กไปในทางราชการ เพราะการปะปนลัทธิ
กนอยดงน

ส่วนจุดดัดมอกอกตาแหน่งหนังกอ กรมเมืองหรือกรมพระนครบาล
นน เปนหนาททโตบงคบกองตระเวนชายขวา และชนแขวงอาเภอกำนัน
ในเขตกรง บงคบค้ำดพิจารณาความฉกรรจ์มหันตโทษ ซึ่งแบ่งเปน
แผนกว่าความนครบาล เปนค้ำดซึ่งไม่ระคนปนด้วยความแพ่งความอาญา
ความอุทธรณ์อย่างเช่นเด้นาบดกรมอื่น ๆ และได้บงคบริรักษาคักไพร่หลวง
มหันตโทษตะพุ่นหญ้าช้าง ในตำแหน่งทกรมเมืองน คงแต่เดิมมาจนถึง
บัดน ตำแหน่งไม่ส่เปลี่ยนแปลงไปมากเหมือน ๓ กรมทความมาแต่
เบนแต่ภายหลังดงมเพิ่มเบนตำแหน่งพระคตงชนด้วย คือได้วาภาษาเรือ
โรงร้าน ซึ่งภายหลังตกไปกรมมหาดไทย ภาษนเบนภาษตงชนใหม่
ซึ่งให้อยู่ในกรมเมืองนน เพราะเห็นว่าใกล้เคียงกับการของกรมเมือง
อย่างหนง แต่ไม่เบนอย่างนนตดออกไป เพราะเจอเฉพาะตัวคนผู้บงคบอยู่
จึงได้ตกไปอยู่กรมมหาดไทย กรมเมืองกเบนอนวางไม่ได้เบนพระคตง
ด้วย คงตามตำแหน่งเดิม ถึงวามาเกิดภาษาคนหาเงนและค้ำดตาตชน
ภายหลังกเบนการส่วนบคคตแท จึงได้ตกอยู่แต่ในพนังกงานกองตระเวน
ขวา ไม่ได้เกยถึงตัวทานเด้นาบดด้วยเดย เมื่อจะพิจารณาควากรม
เมืองนคงตำแหน่งอยู่ตามเดิมแต่เดว เหตุใดการจึงไม่เบนไปส่ตัวก็ได้

จะมีเป็นการไม่เรียบร้อยแต่แรกตั้งตำแหน่งหรือ เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้า
 จึงได้คิดว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในกรมพระนครบาลเลย การที่
 เปลี่ยนแปลงนั้นน้อย แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงมาจากทอน เป็นต้นว่า
 บานเมืองสัมบูรณ์ชนกว่าแต่ก่อน การค้าขายกมมากชน การทำมาหากิน
 โดยกำลังแรงกมมากชน ทรพยสัมบูรณ์ซึ่งจะพึงหวังเห็นอนเป็นต้นเหตุ
 แห่งอันตรายแก่ชีวิตเป็นต้นกมมากชน ทางหนทางใดของคนเหตาราย
 กมกว้างขวางชน พระราชกำหนดกฎหมายที่สำหรับจะใช้ระบบปราบปราม
 โจรผู้ร้าย ถึงว่าได้แก้ไขเพิ่มเติมชนตามกาลสมัยบ้างตลอดมา แต่ชน
 กระบวนพิจารณาเป็นอย่างเดิม ซึ่งเป็นการล่วงเวลายาวนานไม่เต็ม
 แก่กาลสมัยไปได้ทั่วทุกข้อ แต่ถึงดังนั้นก็ดี ถ้ากรมพระนครบาลยังจะ
 รักษาการให้ชนคงทอ้อยตามแบบแผนเก่าได้ การกคงจะไม่รกรเรว
 ด้สมมากเหมือนเช่นเป็นอยู่ในบัดนี้ แต่เพราะมีเหตุซึ่งจะทำให้เจ้า
 พนักงานไม่ทำการยืน้อยตามอย่างเก่าได้ จึงได้ยิ่งเลี้ยมากไป การซึ่ง
 เป็นข้อซึ่งสำหรับดอให้เจ้าพนักงานเลี้ยไปนั้น เมื่อจะว่าอย่างอื่น ๆ ว่า
 บานเมืองสัมบูรณ์ชน ทรพยสัมบูรณ์ซึ่งจะจับจ่ายใช้สอยเป็นประโยชน์
 เดียงควของเจ้าพนักงาน ซึ่งจะได้โดยกฎหมายอนุญาตเป็นทางสุจริต
 ไม่พอที่จะจ่ายใช้เพราะดังของทงปวงมราคาแพงชนกว่าแต่ก่อน เมื่อ
 จะว่าดังนั้นจะขอเถียงว่า เมื่อบานเมืองสัมบูรณ์ชนถอยความกม
 มากชน ถاربว่าความให้แล้วไปโดยเร็วค่าธรรมเนียมชนจะยอม
 มากอยเองดงน ก็จะมีขอแก้ไข ว่าคิดเพราะกฎหมายจะไม่ให้แล้ว
 เรวได้ ความมากกว่าเวลายที่จะทำได้บ้าง เพราะอชบดแต่ละคนใช้อื่นแ
 ไปไม่สมกับตำแหน่งบาง แต่เมื่อจะว่าทจริงแท้แล้ว เหตุทยกมาเป็นขอ
 ชดของชาวชนนกกเป็นได้บ้างจริง แต่ทเป็นขอด้กญนเพราะเล้นาบด

และข้าราชการในกรมมหาดไทยก็ดำโหมกรมท่ากรมนามีผลประโยชน์
บริบูรณ์กว่าแต่ก่อนหลายเท่าหลายส่วน ด้วยอาศัยทำการนอก
ตำแหน่งเดิม เช่น ได้บังคับการภาษีอากรเป็นต้นบ้าง ได้โดยตำแหน่งเดิม
แต่อาศัยการทบ้านเมืองมีความเจริญขึ้น เช่น เก็บเงินค่านาบ้าง ส่วน
กรมเมืองก็ได้รบความเจริญของบ้านเมืองแต่ทมหความมากขึ้น ก็เป็น
ช่องอันเดียวของกรมเมืองที่จะตะเกียกตะกายหาผลประโยชน์แข่งกรม
อื่น ๆ ด้วยทางความน ครั้นจะหาโดยตรง ๆ ก็ไม่ได้ทันอกทันใจ จึงต้อง
หาไปตามแต่จะได้ ต้องตกไปในทางทุจริต ถึงดงนกยิงเป็นการหา
ผลประโยชน์ได้ยาก ได้โดยวิธีอื่น ๆ เช่น ๆ หวาด ๆ หวน ๆ ไม่เหมือน
กรมอื่น ผู้ซึ่งจะมาเบียดเบียนหรือขุ่นนางในตำแหน่งกรมเมืองนี้ จึง
ต้องเป็นผู้ที่ไม่สามารถจะตะเกียกตะกายเอาตำแหน่งใน ๔ กรมที่กล่าวมา
แฉกนั้นได้ จึงต้องเต็มใจอยู่ในกรมเมืองเพราะเหตุดังนี้ ผู้ที่อยู่ในกรม
เมืองจึงมักจะเป็นผู้ไม่เป็นคนดีกว่าคนซึ่งอยู่ใน ๔ กรมซึ่งความแฉกนั้น
บ้าง เมื่อรวบรวมความดงก็เห็นว่าการในกรมเมืองเสียไป ด้วยทาง
กฎหมายบ้าง ด้วยผลประโยชน์ไม่พอนั้นเป็นข้อสำคัญ

ส่วนตำแหน่งกรมวงหน เป็นตำแหน่งในพระราชวัง เป็นพนักงาน
ที่จะรักษาพระราชมนเทียรและพระราชวังชนนอกชนใน เป็นพนักงานที่
จะจัดการพระราชพิธีทงปวงทวไป และได้บังคับบัญชาข้าราชการฝ่ายหน้า
บรรดาซึ่งมีตำแหน่งอยู่ในพระบรมมหาราชวังชั้นใน และข้าราชการ
ฝ่ายในทวไป มีอำนาจที่จะตงคัดชำระความ ซึ่งเกี่ยวข้องด้วยดมใน
ได้ทุกกระทรวง เจ้าพระยาธรรมมากรมขุนได้บังคับบัญชามาก
กว่าจุลศตมภเณนาคอื่น ๆ ในกรมวงนกไม่มธรรมเนียมอื่นใดที่จะ
เปลี่ยนแปลงไปกว่าแต่ก่อน และไม่ตองขาดประโยชน์อื่นใดยิ่งกว่าที่

อำนาจที่จะตั้งศาลพิจารณาคความบรรดาซึ่งเกี่ยวข้องด้วยทนายและโค
 กระบือให้เดินไปโดยเร็ว กว่าที่จะไปว่าความ ณ กระทรวงอื่น ๆ การ
 ทำนุบำรุงไร่นาเพียงเท่านั้น ท่านแต่ก่อนท่านเห็นว่าเป็นการทำนุบำรุงชาวนา
 ดมแก่ความปรารถนาอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาเหตุตามตำแหน่งของเด่นาบด
 ว่าการกรมนาเช่นนี้ ถ้าทำได้เต็มตามตำแหน่ง คือหมั่นเอาใจได้
 แนะนำชาวนาให้ทำการไร่นา และระวังความวิบัติด้วยเรื่องทนาย และ
 เรื่องสัตว์ทนายสำหรับจะใช้ทำนา ให้เดินไปได้โดยเร็วอย่าให้ต้องติดค้าง
 อยู่เนิ่นนาน ก็คงจะเป็นประโยชน์ได้จริงตามความมุ่งหมาย แต่การนั้น
 กติบกลายไปไม่รักษาตำแหน่งทนายได้ คือเหมือนอย่างเช่นเป็นพนักงาน
 แนะนำให้ราษฎรทำนายนั่น ก็คงเหลืออยู่แต่พระราชพชรจรดพระนังคธ
 ด้วยความที่จะระวังเหตุการณ์วิบัติของชาวนานั่น ก็คงเป็นแต่ศาลดำนัญ
 เด่นาบดว่าการกรมนาก็คงเป็นแต่เด่นาบดว่าการยุติธรรมด้วยหนึ่ง
 เหมือนกรมทงปวง ยังคงต้องเป็นพระอยู่อีก ๒ อย่างที่เต็มใจทำ คือ
 จดชื่อชาวชนนิจายชาวในราชการทงปวง อันเป็นช่องทางที่จะหา
 เศษหาได้ และตั้งข้าหลวงเด่นาออกเก็บเงินค่านา การที่จะเก็บเงิน
 ค่านา จะได้ถนอหรือไม่ได้ถนอประการใด ไม่ได้ตรวจตราดอบด้วย
 อันใด เป็นแต่ผู้รับเงินดังเงินคดงอย่างเดียวกวายเป็นเจ้าจนวนนภาษ
 อากร เพราะไม่ต้องรับผิดชอบในเงินที่จะได้มามากหรือน้อยเท่าใดเป็น
 กำหนดแน่นอน ด้วยข้าหลวงเด่นาก็ไม่ได้มาว่าประมุดเหมือนเจ้าภาษ
 นายอากรอื่น ๆ กรมนาเกือบจะว่าไม่ต้องรับผิดชอบอันใดในกรมของตัว
 และไม่ต้องทำการหนักอันใด เป็นแต่ผู้ที่จะได้ผลประโยชน์ดีกว่ากรม
 อื่น ๆ ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นเด่นาบดีใน ๖ ตำแหน่งนี้ เมื่อตกถึงมาถึงภายหลัง
 ตามการที่เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ บางกรมก็มีการเหือดจนจนทำ
 ไม่ไหว บางกรมก็ไม่มีภาระอะไรจะทำ บางกรมก็มีผลประโยชน์มาก
 เหือดจนจนเกินไป บางกรมก็ไม่มีผลประโยชน์อันใดพอแก่การที่ต้องทำ
 เพราะการที่ไม่ได้มาเด่นอบทงกระบวนราชการและผลประโยชน์เช่น
 ราชการจึงได้ค้างคั่งคั่ง ด้วยการมากเหือดแรงที่จะทำ และไม่มีผล
 ประโยชน์พอที่จะมีน้ำใจจะทำ เหตุที่การจนเหือดที่จะทำนั้น จึงได้ทำ
 ให้การที่แบ่งไว้แต่เดิมเป็นฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน ทัดตงใจจัดการ
 จะให้อัครมหาเด่นาหรือบดบังคบบัญชาฝ่ายละคนนั้นเป็นอันไม่ตลอดได้
 เด่นแต่เด่นมอ หรือถ้าจะแบ่งให้เด่นาบดีทั้ง ๖ ตำแหน่งบดบังคบบัญชาแยก
 เป็น ๖ ส่วน ก็บดบังคบบัญชาไปไม่ไหวได้ จึงต้องแยกกรมลงไปอีก
 เป็นชน ๆ จตุสดมภ์ทั้ง ๔ ก็มีได้อยู่ในบดบังคบบัญชาเด่นาบดีทั้ง ๒
 กรมต่าง ๆ ซึ่งแยกออกไปอีก ก็มีได้อยู่ในบดบังคบบัญชาจตุสดมภ์ทั้ง ๔ มอ
 เป็นอันมาก และกรมซึ่งแยกออกไปอีกนั้น ก็เป็นกรมใหญ่ ๆ มีหน้าที่
 เด่นอบทงเด่นาบดีหรือยิ่งกว่าเด่นาบดี มีอีกหลายกรม ในกรมเหล่านั้น
 ถ้าจะนับเป็นหมู่ ๆ ก็ดูเป็นจะกันออกได้เป็น ๔ พวก พวกหนึ่งเป็นราชการ
 ฝ่ายพลเรือนแต่แบ่งไว้ในฝ่ายพลเรือน พวกหนึ่งเป็นราชการฝ่ายทหาร
 แต่แบ่งไว้ในฝ่ายทหาร พวกหนึ่งเป็นราชการฝ่ายทหารแต่แบ่งไว้ใน
 พลเรือน พวกหนึ่งเป็นราชการฝ่ายพลเรือนแบ่งไว้ในฝ่ายทหาร

กรมใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นราชการพลเรือนแบ่งไว้ในฝ่ายพลเรือนนั้น
 คือ กรมพระสุรัสวดี กรมดุขุณ กรมธรรมการ กรมหมอ กรมพระ
 อาดกษณ กรมพระคตงต่าง ๆ มีพระคตงมหาเด่นมบตเป็นตน กรมบัญชา

มาตา กรมทมนราชการทหารแบ่งไผ่ลายทหาร คือกรมอาสาแปดเหล่า
 กรมพระตำรวจ กรมกองมอญ เป็นต้น กรมทมนราชการทหาร
 แแต่แบ่งไผ่ในฝ่ายพลเรือน คือกรมดอมพระราชวัง กรมแต่งปืนโรงใหญ่
 กรมช่าง กรมมา เป็นต้น กรมทมนราชการพลเรือนแแต่แบ่งไผ่ลาย
 ทหาร คือ กรมช่างลับหมู่ เป็นต้น

ในพวกทมน ซึ่งเปนราชการพลเรือนอยู่ฝ่ายพลเรือนนั้น กรม
 ดุรัดวัดเปนพนักงานที่จะรักษาระเบียบนหางว่าวบัญชีไพร่พล ทงฝ่าย
 ทหารพลเรือนในกรุงแะหัวเมือง เปนบัญชีกตางที่สำหรับจะกำกับ
 มหาดไทยกตลาโหมจ่ายเดช มีค่าสำหรับพิจารณาความในคดี
 ทแบ่งตั้งกตหม่หมวดไพร่พล เปนพนักงานที่สำหรับจะเก็บเงินแทน
 ราชการซึ่งไพร่ไม่ได้มาทำ เปนพนักงานที่จะออกโฉนดบัตรหมายใน
 ราชการทงปวงที่จะให้ทั่วไป ในราชการของกรมดุสดัน ที่จะม
 ราชการใหม่เพิ่มขึ้นให้ผิดกับแบบอย่างเก่าก่อนก็ไม่มีใครมีอันใด มีแต่
 มทหารเกิดขึ้น เช่นกรมเรอกน เป็นต้น ซึ่งมีในกรมอน ๆ ทว ๆ กัน
 กับการซึ่งไม่มีเจ้าของแต่ต้องมีไพร่หลวงสำหรับรักษาการนั้น ๆ เช่นกับ
 ขาพระแะรักษาพระราชวังเดิม เป็นต้น แต่การทรวงโรยไปนั้นมมาก
 เช่นกับจำนวนไพร่พลหัวเมือง ดุสดใดทราบบ้างก็ไม่ได้ทราบก็ ด้วย
 อำนาจดุสดที่จะได้บังคับดุสดหัวเมืองดงแต่ก่อนนั้น เด็กไปพร้อมกับ
 กรมอน ๆ แะภายหลังทานเล่านาบดทได้บังคับหัวเมืองมอำนาจมากจน
 ก็ไม่มีใครอยากจะให้ดุสดเกยวข้องในไพร่พลหัวเมือง ไม่มีใครตั้งให้
 เด็กธรรมเนียมที่จะยหนบัญชีแก่กรมดุสดเลย แะไม่มีใครตั้งห้ามไม่ให้
 ดุสดบังคับบัญชาทอดจนเดชะหัวเมือง แต่ดุสดมอำนาจน้อย เมอทาน
 เล่านาบดผู้บังคับการในหัวเมืองเพิกเฉยเลยก็ไม่มีอำนาจจะไป ตักเตือน

เอาได้ เมอมถอยความอันใด เสนาบดีเจ้ากระทรวงก็บังคับไปเสีย
 ไม่พูดด้วยดีดี ดีดีจึงได้ไม่มาหาจะบังคับบัญชาอันใดไปได้
 และเงินด้วยหรือเงินราชการในหัวเมืองนนทบุรี ดีดีก็ไม่ได้เห็น
 เป็นอุปถัมภ์ด้วย ถึงโดยว่าจะได้บัญชาหัวเมืองไว้กับแต่บัญชา
 เท่านั้น ไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่าเมืองใดได้ส่งเงินแล้วหรือยังไม่ส่ง
 และไม่มีอำนาจที่จะตกเตือนให้ส่งได้ด้วย เพราะฉะนั้นการซึ่งให้ดีดี
 บัญชาหัวเมืองนนทบุรี จึงไม่เป็นประโยชน์พอที่จะตกเตือนมิให้แบบอย่าง
 เดือนทราไป ดีดีคงมีการแต่ที่จะได้เกี่ยวของในหัวเมืองแต่เฉพาะคราว
 ที่ถึงเดชคราวเดียว คงได้บังคับบัญชาอยู่แต่เดชซึ่งอยู่ในกรมต่าง ๆ
 ซึ่งเจ้าหม้อยู่ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองที่ไกล ๆ ได้ชำระเดชจ่ายค่า
 และเรียกข้าราชการไพร่หลวงไพร่สม ในราชการซึ่งยังคงอยู่ ดีดี
 ก็ทำการโดยอ่อนแออย่างยิ่ง จนเงินราชการซึ่งเก็บมาจากหัวเมือง
 เกือบจะไม่ได้ใช้ราชการอันใด ถึงว่าเป็นราชการที่เต็มใจทำอยู่บ้าง
 แต่ก็เป็นการยากลำบากได้ไม่คุ้มเหนื่อย ไม่เต็มใจทำเหมือนชำระเดช
 นายตายเป็นไพร่หลวง

ส่วนความที่สำหรับศาลกรมพระผู้รั้งคนนั้น เมอมอบตามอำนาจ
 เรืองราได้ ก็เป็นความเรืองราได้เสียเกือบทั้งสิ้น ไม่ใคร่มีพ้องประทับ
 ครนเมอจะตัดสิน อธิบดีกรมดีดีก็ตัดสินเอง ด้วยอาศัยพระราช
 บัญญัติหมายประกาศและตัวอย่างคดีตัดสินซึ่งพระเจ้าแผ่นดินได้ตัดสิน
 ลงไว้แต่ก่อน ซึ่งเป็นการเพิ่มเติมซับซ้อนกนทละเดกเดน้อย จนลูกขุน
 ไม่ทราบข้อบังคับเหตุนานบ้างก็โดยมาก ที่จะถึงลูกขุนชขาดปรึกษา
 วางบทหนักบ้างไม่สู้มากนัก มักจะเป็นความที่ทราบทูลมากกว่า แต่
 เพราะดีดีต้องหาผลประโยชน์ตามทางเกาทัณฑ์กับกับความเจริญของ

ได้ว่าคงจะมีพระเจ้าแผ่นดินในวงศ์ศักยราชพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง
 ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งต้องออกจากประเทศอินเดีย มาพร้อมด้วยปุโรหิต
 ผู้ใหญ่และขุนนางไพร่พลทั้งปวง แล้วมาตั้งอยู่ในประเทศสยาม พระเจ้า
 แผ่นดินจึงโปรดให้ปุโรหิตผู้นั้น จัดการวางแผนอย่างการที่จะปกครอง
 รักษาพระนครใหม่ให้เรียบร้อยสมควรแก่ที่จะเป็นพระนครใหญ่สืบไป
 ปุโรหิตนั้นจึงได้ยกมณูสารศาสตร์นามาตั้งเป็นหลัก ที่จะได้บัญญัติ
 พระราชกำหนดกฎหมายสืบไป และจัดธรรมเนียมอื่น ๆ ตามแบบอย่าง
 พระนครข้างฝ่ายอินเดียแต่โบราณนั้นทั่วไป ปุโรหิตผู้นั้นคงจะเป็นผู้
 มีความรู้ชำนาญในมณูสารศาสตร์ของเดิม และพระราชกำหนด
 กฎหมายซึ่งได้บัญญัติขึ้นใหม่ เพราะเป็นผู้คนดาราและเป็นผู้ใดเรียบ
 เรียงตั้งแต่งขึ้น ทงทเป็นพราหมณ์ประพฤติตั้งอยู่ในความดีจรัส จึงเป็น
 ที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดินและเป็นที่นับถือเชอพงของ
 ข้าราชการและราษฎรทั้งปวง พระเจ้าแผ่นดินจึงมอบการที่จะบังคับ
 บัญชาความดีทชชาคนให้แก่ปุโรหิตผู้นั้น เป็นผู้บังคับตัดสินถอยความ
 ทงปวงเด็ดขาดทั่วไปทั้งพระนคร และปุโรหิตเช่นนั้นจะมาเป็นแต่ผู้เดียวหรือ
 หลายคนก็ได้ ก็คงจะต้องมีผู้ช่วยเป็นที่ปรึกษาหารือหลาย ๆ คน จึงจะพอ
 ที่จะทำการในตำแหน่งของตัวตลอดไปได้ จึงได้มีตำแหน่งพระมหाराช-
 คร พระราชคร และปลัด แต่ถึงดงนั้นก็ยังไม่มีพอ จึงได้ต้องตั้งเพิ่ม
 ขนอกด้ารบหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงได้เป็นด้องด้ารบอยู่จนบัดนี้
 ชื่อของดุกขุนกยงปรากฏเป็นชื่อพราหมณ์อยู่โดยมาก และพราหมณ์
 ซึ่งมดระกตอยู่ในกรุงบดนกยงได้รบเป็นตำแหน่งในดุกขุน หรืออยู่ใน
 ตำแหน่งพราหมณ์ แต่ไปเขาที่ปรึกษาเป็นดุกขุนทงพราหมณ์ไหรดา-
 จารยและพราหมณ์พฤตมบาค์ ตลอดจนมาจนกระทั่งถึงพระมหाराชครพช

และพระดำริชโยเดยวณกไดเคยเบณดุกชนทงต้องคน ตัวดุกชนทงปวง
 เบนเตผพพากษาคความชผดชชอบอยางเดยว หาไดเบณผพจารณาคความ
 อนไดไม ต้องมตระดการทจะพจารณาคความนนดอดเดวไปชอคำ
 คดัดนออกชนหนง แต่ตระดการทงปวงเหต่านน แต่เดมจะอยในบงคับ
 ดุกชนทงด้นหรือ หรือจะจ่ายไปไวดตามกรมต่าง ๆ ดังเช้นเบณอยใน
 ทุกวณน ก็ไมม่อนไดจะยนยนเบณแนใด ถ้าจะคิดประมาณดว่า
 กรมแพงกตางกรมหนง แพงเกษมกรมหนง ต้องกรมนยงคงอยใน
 กรมดุกชน ถึงวในบดนจะไมไดอยในบงคับพระมหาราชครูเบณใหญ่
 ในกรมดุกชนอยางหนงอยางใด ดังกคหมายหมุ่ตัวเดชในกรมเหต่านน
 กยงชนอยในกรมดุกชน เจากรมและชนค้ดตระดการกรบเบยหวดอย
 ในกรมดุกชน หนาทของแพงกตางแพงเกษมทงต้องกรมน กมค้ดทจะ
 พจารณาคความเบณกระทรวงอนหนงชงเบณตาแหงเดม แต่ไปมการอก
 แผนกหนงชงคองเบณผวางบทในค้ดดุกชนปรกษา หนาททง ๒ คอเบณ
 ผพจารณาคความอยางหนง เบณผวางบทอยางหนงน ถาคคตามความ
 เห็นในเชิงกฏหมายอยางไทยเดวกเบณหนาทอนไมควรจจะรวมกน แต่
 การทเจากรมแพงกตางแพงเกษม ๒ คนน ไมมหนาทวางบทตงโทษชน
 ดวณน ควรจะเห็นไดว แต่เดมมาดุกชนคงจะปรกษาชชาดและวาง
 บทตงโทษคดอดไปในชนเดยว แต่ดวมาจะเบณดวดยชงเบณปโรหิต
 ใหญ่ชงมการรู้และดคบัญญัติความจ้าทรงมากนนตมตายไป ผชงรบ
 ทแทนใหม่ไมเคดวคดองในกฏหมายชงตงชนไว หรือไมมดคบัญญัติ
 ด้ามารถพอทจะทการให้คดอดไปไดแต่ในชนเดยวณนอยางหนง และ
 เพราะเหตทพระเจ้าแผนคตงพระราชบัญญัติเพมเตมชนตามกาดดมย
 มากชนเหตทจะจ้าทรงไวได ดุกชนผชงพพากษานนวางโทษไปผิต ๆ

ถูก ๆ หรือไม่ทันเวลา พระเจ้าแผ่นดินจึงได้โปรดให้เจ้ากรมแพ่งกลาง
 แพ่งเกษม ๒ คน เป็นพนักงานที่จะพดกกฎหมาย เพราะฉะนั้น
 ถูกจนจึงเป็นแต่ผู้พดกภาษาชดชชอบ แต่การที่จะตัดสินโทษอย่างไรนั้น
 ตกเป็นพนักงานของเจ้ากรมศาลแพ่งทั้ง ๒ จึงได้ปรากฏชื่อว่าเป็นผู้ปรับ
 เพราะเป็นผู้พดกผู้เบ็ดเตล็ดกฎหมายดังนี้ ถ้าจะคิดเอาศาลแพ่งกลาง
 แพ่งเกษมทั้ง ๒ ศาลนี้เป็นตัวอย่างว่า หรือแต่ในชั้นต้นแรกตั้งพระนคร
 ทศาวสานนั้น ตระการการซึ่งมีอยู่ในศาลอื่น ๆ ทุกวัน จะรวมอยู่ใน
 ถูกจน กรมถูกจนเป็นกรมยุติธรรมสำหรับพระนคร ก็ดูเหมือนจะพอ
 ว่าได้ แต่ภายหลังมา อำนาจถูกจนไม่พอที่จะบังคับรักษาให้ศาลทั้งปวง
 อันอยู่ในใต้บังคับ พิจารณาความให้ตลอดทั่วถึงไปได้ ด้วยเหตุขัดข้อง
 ต่าง ๆ ครั้นเมื่อจัดการในตำแหน่งขุนนาง เอาฝ่ายพลเรือนเป็นสมุห-
 นายก ฝ่ายทหารเป็นสมุหพระกลาโหม และตั้งตำแหน่งจุฬาลักษณ์
 แกะไขเพิ่มเติมใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงได้แยก
 ศาลจากกรมถูกจนออกไปแยกให้กรมต่าง ๆ คงไว้แต่ศาลแพ่งกลาง
 แพ่งเกษมให้อยู่ในกรมถูกจน ๒ ศาล เพราะ ๒ ศาลนี้เป็นแต่ความ
 แพ่งซึ่งเป็นความอ่อน ๆ อันถูกจนจะพอมีอำนาจบังคับบัญชาตลอดได้
 ความอื่น ๆ ที่เป็นความสำคัญแข็งแรง และเป็นความที่ประสงค์จะ
 อุดหนุนราษฎรให้ความแฉะโดยเร็วชนกว่าความสำคัญ จึงได้ยกไป
 แยกไว้ในกรมต่าง ๆ เพื่อจะให้เสนาบดีและอธิบดีกระทรวงนั้น ๆ ช่วย
 บังคับบัญชาว่ากล่าวเร่งรัดโดยอำนาจไม่ใหม่ทอดชดชของ และไม่ให้
 ขุนศาลตระการทอดทงความไว้ให้เนิ่นช้า แต่ความทั้งปวงนั้น ตงตน
 แต่พอไปก็ยังคงให้ถูกจนเป็นผู้ส่งฟ้อง ถ้าขัดข้องด้วยคู่ความจะมถอย
 มค่าประการใด ก็ยังคงมาหาขอถูกจน ที่สุดจนถึงพดกภาษาชดชกยง

ต้องให้ลูกชนเป็นอุพพากษาชชาติ ท่านเห็นว่าบดและอบบดทใดเป็น
 เจ้าของศาลนน ๆ ไม่มีอำนาจที่จะตัดสินความในศาลได้บังคับของตัว
 เกิดขาดอันใดได้ เป็นแต่ผู้ที่จะช่วยให้ความนั้นได้วากถาวรแก่กัน อย่า
 ให้มทชดของทจะเกิดขึ้นด้วยคุณความและตระการการ จะไม่ทำการให้เดิน
 ไปเต็มอ ๆ นนอย่างเดียวก ก็หาหาว่าความคดทคิดเห็นวาค่าดทงปวงแต่
 เดิมจะรวมอยู่ในกรมลูกชนนนจะเป็นการผิดไป ก็แต่เพียงได้แจกศาล
 ต่าง ๆ ไว้ในกรมทงปวง เหมือนเช่นว่าในชนหลงนแต่เดิมมาท่านน
 ตัวเห็นว่าบดและอบบดกับลูกชนกกมอำนาจเป็นคนละแผนกกันดังเช่นว่า
 มาแล้วน ถ้าจะคิดเทียบดกับอย่างเห็นว่าบดว่าการยศธรรมในประเทศ
 นน ก็เป็นการกดบกนตรงมาแต่เดิม ลูกชนซึ่งดเหมือนจะเป็นเห็นว่าบด
 กรมยศธรรมนน กดบเป็นหน้าทอุพพากษา ถ้วนกรมต่าง ๆ ทรบศาล
 บงคบบัญชาความไปไว้ในกรมนน กดบเป็นตัวเห็นว่าบดกรมยศธรรม
 ทถ้าหรบจะให้เครื่องจักรในการพิจารณาความเป็นไปให้สะดวกอย่าให้
 หยดอย่าให้ขัดได้ การทวามานเป็นพิจารณาแบบแผนเก่า ซึ่งจะให้
 คิดเห็นว่า ททานจัดดงเป็นแบบแผนแต่เดิมนน ประสงค์จะจัดการ
 อย่างไร แต่การภายหลังมาน เปดยนแปลงต่อไปอีกเป็นอนนมาก

ศาลทงปวงซึ่งปรากฏในพระธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายเก่า แต่น่า
 ดั่งดัยว่าจะแก้ไขใหม่หลายคราวตามเวลาทเปดยนแปลงไป แต่มีได้มี
 ฌบทยนยนวนฌบบนนเป็นเก่าฌบบนนเป็นใหม่ ดุเป็นปน ๆ กัน ฌบบัไหน
 ทแก้ไขได้รจแล้วกัใช้ฌบบนนฌบบเดียว แบ่งกระทรวงดงน

๑. ความอททณนยกวาค่าบดหลวงได้พิจารณา แต่คำว่า
 ศาลหลวงน ถ้าจะคิดเอวาค่าบดหลวงนเป็นศาลลูกชน ตาม
 เช่นดั่งดัยวาคความจะรวมอยู่ในลูกชน เช่นว่ามาแล้วแต่ก่อนกชอบกดอย

แต่เหตุใดจึงมาแบ่งกระทรวงพร้อมกับศาลอื่น ๆ จะเป็นด้วยแก้ไขกัน
 ต่อๆ มาประการใดไม่ได้ความชัด แต่กระทรวงนั้นตกอยู่ในกรมมหาดไทย
 ศาลนั้นเป็นศาลทวาคความอุทธรณ์ทั้งในกรุงและหัวเมืองศาลเดียว ถ้าเป็น
 ความหัวเมืองคู่ความจะอุทธรณ์ตระการการ เจ้าเมืองกรมการเป็นผู้ชำระ
 อุทธรณ์ชั้นตระการการ ถ้าอุทธรณ์ผู้พปากษา เจ้าเมืองกรมการที่ไม่ได้
 ลงชื่อในคำพปากษาเป็นผู้พิจารณาอุทธรณ์ ถ้าจะอุทธรณ์เจ้าเมืองต้อง
 บอกอุทธรณ์ที่ศาลหัวเมืองนั้นก่อน หัวเมืองนั้นชำระไม่ได้จึงเข้ามาฟ้อง
 ศาลหลวงประทับฟ้องไปศาลอุทธรณ์ ส่วนในกรุงถ้าจะฟ้องอุทธรณ์ก็
 ฟ้องศาลหลวงแล้วประทับไปศาลอุทธรณ์ แต่ครั้นภายหลังมา เพราะ
 เหตุที่ถอยความคั่งค้างกันมาก ลูกขุนไม่สามารรถที่จะทำการให้ตลอดไปได้
 พระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน จะให้เสนาบดีช่วยระงับทุกชั้น
 ของราษฎรให้แล้วไปโดยเร็ว จึงได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต
 ให้ขอรับคดีกระทรวง รับเรื่องราวราษฎรออุทธรณ์กล่าวโทษเจ้าเมือง
 กรมการและตระการการในกรมนั้นๆ ได้ ความอุทธรณ์ก็ไปเป็นเรื่องราว
 เดี่ยวโดยมาก เมื่อท่านอธิบดีในกรมนั้นได้รับเรื่องราวแล้ว ก็ให้เบิก
 คู่ความเข้ามาตั้งตระการการชำระในกรมตนเอง แล้วบังคับบัญชาตลอด
 ไปจนถึงให้ลูกขุนปรึกษาวางบท ความอุทธรณ์ก็แยกออกไปหลายศาล
 ไม่เฉพาะแต่ศาลอุทธรณ์อย่างเดียว

๒. ศาลอาญาไปไว้ในกรมพระกตาโหม ซึ่งเอาศาลนั้นไปไว้ใน
 กรมพระกตาโหมนั้น สมุหพระกตาโหมก็ไม่มีอำนาจจนใดที่จะบังคับ
 คดีนั้น คงต้องมาให้ลูกขุนตัดสินทั้งนั้น เว้นไว้แต่เกิดเรื่องราว
 อุทธรณ์ชั้นใหม่ สมุหพระกตาโหมมีอำนาจรับเรื่องราวอุทธรณ์
 ตระการการว่ากล่าวได้ ซึ่งเอาไปไว้ในกรมพระกตาโหมนั้นก็มีความ

ประสงค์ ที่จะให้มีความสามารถในการเกาะครองผู้คนให้แข็งแรงขึ้น เพราะ
ความอาญาจำเลยย่อมจะเป็นผู้มีความหรือเกาะเกาะโดยมาก

๓. กระทรวงอาญาจักร ซึ่งกำหนดไว้ว่าเป็นความหากันด้วย
มิใช่ญาติ แก่ความต่างแต่ความให้คู่ความ คำนวณอยู่ในกรมมหาดไทย
แต่เป็นกระทรวงร่างไม่มีความตามกำหนดที่จะให้ศาลชำระ ภายหลัง
ก็กลายเป็นศาลออกศาลหนึ่งอยู่ในกรมมหาดไทย ให้ชำระความอะไรๆ
ทั่วไปไม่กำหนด

๔. กระทรวงนครบาล คำนวณเป็นความฟ้องศาลหลวงประทับ
ฟ้องกคงตามแบบเดิม แต่เพราะเหตุที่ทักว่าจะฟ้องประทับมาได้เป็นการ
เนิ่นช้า จึงได้ต้องเพิ่มเติมอำนาจเป็นชนๆ คือว่าถ้าโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์
เกิดขึ้น อาเภอทองทมาแจ้งความหรือเจ้าทรัพย์มาทาคาชนผู้ตรบาตแผด
คำตราค้น เ็นบาตกรรมพระนครบาตมอำนาจที่จะบังคับให้ติดตามตัว
ผู้ร้ายมาพิจารณา และเจ้าทรัพย์ผู้ถูกบาตเจ็บย่นเรื่องราวต่อเ็นบาต
กรรมพระนครบาต รับเรื่องราวมาพิจารณาแล้วจึงขึ้นให้ถูกชนปรึกษาได้
ความในกรรมพระนครบาตภายหลังมาเจอเป็นความรับผิดชอบโดยมาก ด้วย
เหตุว่าเมื่อผู้ร้ายปล้นสดมภ์ฆ่ากันตายแห่งใด กรรมพระนครบาตต้องนำ
ความกราบบังคมทูล รับผิดชอบไว้รับแรงชำระ เมื่อใดความประการใดมัก
จะต้องคิดชนกราบบังคมทูลก่อน แล้วจึงให้ส่งถูกชนปรึกษา เมื่อใดคำ
ปรึกษามาแล้วต้องนำชนกราบบังคมทูลก่อนที่จะลงโทษอนหนัก เพราะ
ฉะนั้นความจึงเจอเป็นความรับผิดชอบโดยมาก การทเบินดงนกดวยพระเจ้า
แผ่นดินจะทรงระงับปราบปรามผู้ร้ายให้สงบได้โดยเร็ว จึงต้องเป็น
พระราชธุระมาก แต่เป็นความหิวเมอง ถึงจะเป็นความนครบาตแต่
ตามอุทธรณ์บางเดกน้อย กระทรวงทใดบังคับการหิวเมองนนเรียก

ความเข้ามา ณ กรุงเทพ ฯ แล้ว ถึงว่าใจก็จำเอยจะยอมความชน
 อทธรณ์ไม่ว่ากล่าวกัน คงแต่ความเต็มชนนครบาตก็มักจะว่ากล่าวไป
 ด้ยแต่ในกรรมนั้นต่อไปอีก ต่อเมื่อใดชดช้องไม่สะดวกจึงได้ตั้งไปกรม
 พระนครบาต หรือทเบนความทหาหลวงในกรรมนั้นออกไปชำระ ก็มักจะ
 ถอเอาเบนเหมือนหนึ่งความรบดั่งไม่ดั่งกรมพระนครบาตเข้าไว้ชำระใน
 กรม แะความเหตวน กปรกษาดูกขุนได้เหมือนศาลนครบาตตนเองด้วย
 ๕. ศาลกรมวง ชำระไต่ทวงความแพ่งอาญาแะนครบาต ยกด้ย
 แต่ความทลงตาย จำเอยเบนด้มในแะเบนกระทรวงกรมวงทงด้น
 ด้มในซึ่งกำหนดไว้ตามกฎหมายก็จะเป็นด้วยความประด่งคยยกเอาคนท
 ใช้ชดอยู่ในพระราชวงเบนด้มใน หรือทกรมอนโปรดปรานของพระเจ้า
 แ่นดิน แต่กรมซึ่งได้กำหนดไว้เดิมซึ่งเป็นเวดาอย่างหนึ่งมาในเวดา
 บดนอยอย่างหนึ่ง ไม่เห็นว่าควรจะเป็นด้มในด้วยเหตุใด เช่นกรมสรวพากร
 กรมมรดกษาพระดืบด้องพระอารามนกกม ก็ไม่ยกถอนด้ยคงเบนด้มใน
 อยู่ตามเดิม ส่วนกรมทเกิดชนใหม่ ๆ ทควรจะเป็นด้มในจริง ๆ บางท
 อนุดอมตามกฎหมายเกาเทยบเคยงคดายคดงกน ยกเข้ามาเบนด้มในกม
 โดยมาก เช่นในกฎหมายกำหนดชาด้มเตจพระเจ้าดกเชอ ด้มเตจพระเจ้า
 หลานเชอไม่มีกรม ไม่ได้ว่าถงพระองค์เจ้ากเอาชาพระองค์เจ้าชงไม่มี
 กรมเข้าเบนด้มในตามไปด้วย คดงวเคษเบนเครื่องดุดให้คดงทงหตาย
 เข้าเบนด้มในทงด้น กรมแ่งแะช่างด้นะเบนเครื่องดุดให้กรมภูษามาตา
 เข้ามาเบนด้มใน กรมมหาดเตกเพราะเบนคนใช้ชดอยู่กยกเข้าเบนด้มใน
 บรรดากรรมชนกรมวงกมาเบนด้มใน แต่ดั่งฆการ ธรรมการ ราชบัณฑิต
 อาดกษณ นมาเบนด้มในด้วยอะไรก็ไม่ทราบ ข้าพระดืบด้องพระอาราม
 นนเบนด้อย่าง พาชาพระในพระอารามต่าง ๆ ทวไปเข้าเบนด้มในด้วย

๒๕ เพราะฉะนั้นในจึงได้มากจนเกินต้องการ แต่ไม่มีผู้ใดจะ
คิดเปลี่ยนแปลงด้วยเบ็ดขึงของกรรมวง ซึ่งมีผลประโยชน์น้อยกว่า
๒๕ ๒๕
กรรมอื่น ๆ ๒๕

๖. ค้าตแพ่งกลาง ๗ ค้าตแพ่งเกษม ต้องค้าตอยู่ในกรรมลูกขุน
ตั้งเข้ามาแล้ว แต่กรรมลูกขุนก็ไม่มีอำนาจจะบังคับบัญชาอันใดในค้า
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ต้องค้าต ภายหลังจึงต้องมเจ้านายบางขุนนางบางไปเป็นอชบด ๆ ๒๕
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
รับเรื่องราวอรรถนัฏระดาการได้ แต่ไม่เกี่ยวข้องกับอันใดกับหน้าที่ของ
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
เจ้ากรรมทเบณอุปรับ เมื่อเจ้ากรรมทั้งสองจะปรับผิดอย่างหนึ่งอย่างใด
ในความทงปวงกลางโทษทอน

๘. กระทรวงมรดก แบ่งไปไว้ในกรมต้อมพระราชวัง แต่
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ความมรดกเป็นความทเดวยาก และเป็นความเงินทองมาก จึงได้ตั้ง
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ธรรมเนียมว่าพองหาเป็นความมรดกกันในกรง ให้พระยาประสิทธิ์
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ศุภการซึ่งอยู่ในตำแหน่งมหาดเล็ก แต่เป็นฎีกากับค้าตมรดกคิดพองชน
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ถวายก่อน ถ้ามทนทพยมาก ๆ มักจะถอนมาให้ตำรวจบ้าง กรรมวงบ้าง
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ชำระเป็นความรับผิดชอบไม่ได้เกี่ยวในค้าตมรดกเดิม ถ้าเป็นหัวเมืองกตอง
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
มีใบบอกเข้ามา ค้อมัตราออกไปให้ชำระจึงชำระได้ หาไม่ต้องส่งมา
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ชำระทกรุงเทพ ฯ

๙. กระทรวงกรมท่ากลางสำหรับชำระความต่างประเทศกับคนไทย
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ค้าตเปลี่ยนแปลงไปมากเหมือนอย่างกับกรรมว่าการต่างประเทศนั้นเอง
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
คือแต่เดิมมากคงจะว่าแต่กระทรวงคลัง ครนเมื่อเจ้าพระยาพระคลัง
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
ว่าการต่างประเทศ จึงได้ตั้งกระทรวงว่าความต่างประเทศอีกกระทรวง
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
หนึ่งในกรมนน ครนเมื่อภายหลังความต่างประเทศมาก กระทรวง
๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕ ๒๕
คลังหนักขาดไป เพิ่มเติมกระทรวงต่างประเทศจนอกคงจะว่าต่อไป

กายหน้า และกรมทาทนเมอมเมืองชนกได้อาความอุทธรณ์อย่างใหม่อีก
กระทรวงหนงดวย

๑๐ กระทรวงกรมนา ว่าความนาและเครื่องทำนาและข้าวในนา
ไม่ว่าความแพ่งอาญาจนครบาตอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งยกมารวมอยู่ในกรม
นาทางฉนน ก็เพื่อให้กรมนามอำนาจที่จะควบคุมความทุกข์ร้อนของชาวนา
ไม่ให้บวดยการทำนา เป็นการบำรุงไร่นาเหมือนกบตให้กรมนวงชำระความ
ต้มใน เพื่อจะให้เป็นการเร่งการระดมแก้เหตุบรรชการอยู่ใกล้ชด
พระองค์พระเจ้าแผ่นดิน แต่ไม่เป็นผลอนใดดชนใดจริงดังความประสงค์
กคงเป็นความด้ามญอยอย่างนเอง และยังมีขอทเถยงกระทรวงกนอยู่
กับศาลรับตั้งชำระความฝรายดกโคกระบือ ซึ่งจะได้ออกชอไปกายหน้า
หนงดวย

๑๑. ศาลคดงมหาดมบต ว่าความบรรดาทเถยงของดวยพระราช
ทรพยทวไป แต่ศาลนกายหลังมา กคงได้ความว่าเฉพาะแต่ภาษอากร
ซึ่งชนอยในกรมพระคดงมหาดมบต ซึ่งอยู่ในอำนาจพระยาราชภักดี
มิได้ทวไปในภาษอากรซึ่งชนในกรมอื่น ๆ ส่วนกรมอื่น ๆ ซึ่งได้เป็น
เจ้าพนักงานคดงบงคบภาษอากรกมศาลกระทรวงคดงชนในกรมนนอก
กรมตะศาล ๆ ทุกกรม มวเคษหนอยหนงถามความเรองรบเรองจาย
เงินทดวง ศาลกระทรวงคดงมอำนาจที่จะชำระได้ แต่คงได้ชำระ
แต่ความเดกนอย ถ้าเป็นความใหญ่กมกจะมตราการเป็นศาลรับตั้ง
แยกออกไปต่างหาก เป็นแต่ชาวดคดงกากบดวย เพราะฉะนั้นความศาล
พระคดงมหาดมบต เป็นความเรองราวโดยมากไม่ว่าใครจะมีพองประทับ

๑๒. ศาลกระทรวงธรรมการยังคงอยู่ตามเดิม แต่อธิบดีในศาล
นั้นไม่ว่าใครจะเป็นคนมอำนาจ จึงได้มเจานายไปกากบเดมอมามได้ชาด

ถ้าเป็นความสำคัญ เช่นความปราชัยก็มักจะเปนความรบดั่ง และ
เมื่อถึงคดีนั้นพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงตัดสินเอง ไม่ได้ให้ลูกขุนปรึกษา
วางบทโดยมาก

๓๓. กระทรวงตัดสินคดีคงอยู่ตามตำแหน่งเดิม แต่ความ देखเมือง
ไม่มีใครจะได้ตัดสิน ดังเหตุความมาแต่หงุนนแดง คำนวนเปนความ
เรื่องราวมากกว่าฟ้องประทบเหมอนกัน

๓๔. ศาลกระทรวงแพทยานเปนอนเด็กขาดไม้ม ด้วยขอความ
ที่จะหากันให้ถูกต้องในพระธรรมนูญนั้น ก็ไม่มีใครจะมีใครฟ้องหา มี
บ้างก็มักไปอยู่ในกรมเมืองและกรมอื่น ๆ ตามแต่ขอความจะคดีไป

ศาลซึ่งได้กำหนดมาในพระธรรมนูญมอยู่ ๓๔ กระทรวงแทน แต่
มีศาลเพิ่มเติมขึ้นนอกตามเวลาที่ต้องการ ไม่พอที่จะว่าความทั่วทั้งไป

คือศาลในกรมท่านน แยกออกไปอีกตามกระทรวง คือความจน
ตอจนเปนกระทรวงกรมท่าซ้าย ความแซกตอแซกหรือแซกเบนจาเคย

เปนกระทรวงกรมท่าขวา ยกเดี่ยวแต่ความนครบาล ศาลกรมท่าซ้าย
กรมท่าขวาน พระยาโชฎุกราชเศรษฐี พระยาจุฬาราชมนตรี เคยรับ

เรื่องราวอุทธรณ์ในศาลอยู่บ้าง แต่เมื่อไม่ว่างกล่าวให้ตลอดได้ ก็ไป
รองตอเด้นาบตกรมท่ากลาง ว่ากล่าวบังคับบัญชาได้ออกชนหนึ่ง ถ้า

เปนฟ้องประทบแดง ก็หาหรือลูกขุนได้ตรงทีเดียวเหมอนกระทรวงเดิม
ไม่เกี่ยวของอันใดกับเด้นาบตกรมท่า แต่ศาลต่างประเทศซึ่งเปนศาล

อยู่ในกรมท่าอีกศาลหนึ่งนบนศาลตั้งชนใหม่ เมื่อทำสัญญาด้วย
นานาประเทศ ยกเบนศาลรบดั่ง มีอำนาจที่จะพิจารณาความทไจทก

เป็นคนต่างประเทศ ไม่ว่าความแพ่งอาญานครบาลอย่างใด ลูกขุนไม่
ได้ตั้งฟ้อง ไม่ได้ปรึกษาชขาดเหมอนศาลอื่น ๆ คงตั้งตั้งฟ้องชนมา

แถวกรรพพิจารณา การที่จะปรึกษาคัดค้านถึงโทษเป็นดีหรือชดอยู่ใน
 ดูกชนผู้เดียว ซึ่งยกตำแหน่งขึ้นใหม่ เป็นพระพปากษานานาประเทศกิจ
 เมื่อความนั้นจะต้องอรรถาธิบาย มาที่เห็นว่าความการต่างประเทศ ๆ มีอำนาจ
 ที่จะคัดค้านยกถอนคัดค้านเดิมไม่ได้ เป็นคำแต่เพียงซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับ
 กับดูกชน ณ คัดหลวงเลย

คำตรึงลงชำระความดกข้างมาโคกระบอบ เป็นคำแต่แยกมาแต่
 กรมพระนครบาล ให้กรมพระตำรวจช่วยชำระแต่ไม่ได้ขึ้นกรมพระ
 นครบาลเหมือนอย่างแยกคำในกรมท่า เพื่อจะปราบปรามผู้ร้ายดก
 ข้างมาโคกระบอบซึ่งมีชุกชุมจนคราหวาง แต่เคยตงตดตอมา คำด
 มกจะเป็นการแก่งแย่งกันอยู่กบกรมท่าบ้าง ด้วยกรมท่าเข้าใจว่า
 ความโคกระบอบอยู่ในคำดทงต้น แต่ทจริงน แยกจากนครบาลเท่านั้น
 คำดนมอานาจนเป็นคำตรึง ขดของอันใดกราบทูลได้ แต่ดูกชน
 กยงเกวของอยู่ด้วย ไม่ขาดไปทีเดียว เหมือนคำดต่างประเทศ
 ยงมอกคำดทงซึ่งเกิดขึ้นใหม่ เพราะเจ้านายและเชื้อสายใน
 ราชตระกูลมมากชน จึงได้ตงชนอกกระทรวงทง ดำหรับชำระความ
 ในราชตระกูล ไม่ว่าเป็นโจทกเป็นจำเลย ไม่ว่าความอย่างใดยกแต่
 ความทกตาย คำดซึ่งได้ออกชอมาแถวเหตงาน เป็นคำดซึ่งมทท
 แต่จะชำระความน แถวพงคาคัดค้านของดูกชนทงต้น เว้นแต่คำด
 ต่างประเทศทวามาแถว กบทเบนความเรอกรวซึ่งอชบดมอานาจนจะรบ
 ขึ้นใหม่ อชบดตดค้านเอาเองบ้าง ให้ดูกชนตดค้านบ้าง

การซึ่งจัดคำดแยกกระทรวงไปตามกรมต่าง ๆ แต่คงให้ดูกชนเป็น
 ผู้พปากษาคัดค้านเช่นน กเบนความประสงค์ชนตททจะแก้ไขการชดของ
 ทคำดจะไม่มอานาจนเรียกหาความมาว่าหรือจะให้ความกตวเกรงอานาจน

ค้าดด้วยมอชบดเป็นใหญ่โตบังคับบัญชา และมีให้ชนค้าดตระดาการบด
 พรอเชอนแซเดี่ยวไม่ว่าความ การทแกไชนนก็จะดีไปไดครวหนง
 แตะครนภายหลตมาทาทอชบดทเจากระทรวงโตบังคับค้าดนน ๆ ถอเดี่ยวว่า
 แดวแต่ตระดาการแตะดุกชนจะว่ากล่าวไป ไม่เอาชระรักษาการตามหนาท
 ช่งบ้นออกไปใหม่ แตะประกอบดวยการทดุกชนจะพพากษาตตต้นความ
 ให้แดวไปโดยเร็วไม่ได้ดวย ถอยความกเกิดรงรงมากชน จงตองม
 อบายแกไชยอมให้อชบดนน ๆ รบเรองราวกล่าวโทษอุทธรณตระดาการ
 ในค้าดนน ๆ ฝายทดุกชนบงคบัญชาไปไม่ถกประการใดช่งเคยมา
 รongฎาทเดยวนน กใหม่แมกองดำหรรบเรองราวตรวจค้าปรกษา
 ดุกชนอกชนหนง เมอจตการตงน ขอความอุทธรณทวเมอง ช่งแต่
 กอนตองพอง ณ ค้าดหลวงแห่งเดยวกกดายไปเป็นเรองราวรองตอเจา
 กระทรวงทงต้น ตอเจากระทรวงไม่รบเรองราวนนจจะไดมาพองตอ
 ค้าดหลวง ๆ กตองประทบกตบดงไปกระทรวงนนเอง ไม่ได้ประทบไป
 ค้าดอุทธรณตงเช่นแต่กอน แตะวชทอุทธรณดวยเรองราวนน จจะเป็น
 อุทธรณมเป็นอุทธรณกแต่วแต่ทาทอชบดในกรมนน ควทาทอชบดบาง
 ชางเคยงบาง เพราะเรองราวกล่าวหาเกินความจริงให้เขาตกษณะอุทธรณ
 หรอเพราะความเผดอ ๆ ไปบ้าง กมตราไปให้ตั้งจาเดยตองอุทธรณแตะ
 ความเคมตงมาพิจารณา ณ กรุงเทพฯ ได้พิจารณาตามชนอุทธรณบาง
 ฝายจาเดยชควานแกความอุทธรณยอมกนแกโจทกเดี่ยวบาง ความเคม
 นนกกตกอยในค้าดกระทรวงนนทกรุงเทพฯ เมอเป็นชองตงนความทวเมอง
 ช่าระไปไดเพียงเดกนอยเท่าใด ถ้าความเห็นจะเดี่ยวทงทกตงมาอุทธรณ
 เดยทกรุงเทพฯ ได้เบกคความเคมเข้ามา ถ้าความอุทธรณรายใดทได้
 ตูกน ความรายนนกไมมเวดาทจะพิจารณาแเดว ดวยความบดพรอแตะ

เฉอຍແຂງຂອງຖຽງຕາກາຣາບາງ ດ້ວຍອຳນາຈຂອງຄຳຄວາມຕາມກູໝາຍມີທາງ
 ທຈະຮັກເຮືອນແຂ່ງໄຫ້ໄປບາງ ຄວາມນັກໄມ້ແລ້ວດັງໄດ້ ເປັນຮ່ອງທຸກຄຳຄວາມ
 ຜູ້ທາຄວາມທຸກຈະຄອດ້າຍວ່າຢ່າງໃດ ໆ ກໍດັງມາອຸທຽນເດີຍໄຫ້ຄວາມເນັ້ນ
 ໄຫ້ໄປ ຫາງຜາຍເຈາເມືອງກມກາກທເປັນຜູ້ທຸກຈະຄອດ້າຍວ່າດັງຢ່າງໃດ ໆ
 ຄວາມກັດກັ້ງຮ້າຍໄມ້ແລ້ວໄມ້ເວດາແພ່ອຸທຽນ ຕ່າງຄົນກໍຕ່າງປະຖຸດ
 ຄວາມທຸກຈະຄອດ້າຍວ່າດັງໄປກວ່າ ຜາຍແມ່ກອງທັງໝົດໄດ້ດ້າຮັບ
 ກັດກັ້ງຮ້າຍຜູ້ທຸກ ເມື່ອໄດ້ຮັບເລື່ອງກວດກາໂທຢະຄຳປຶກສາແລ້ວເຮັດ
 ດ້ານວນແລະຄຳດູກຂຸນປຶກສາມາດກວດ ກວ່າຈະໄດ້ມາດກວດແລະຕຽວແລ້ວ
 ແຕ່ເລື່ອງກຳນານ ຄຳຈະຕຽວເຫັນວ່າດູກຂຸນວ່າຮອບດັງເນື້ອເຫັນໄປດ້ວຍ
 ກມອຳນາຈເທກນກັບເປັນດູກຂຸນອຸກຂຸນໜຶ່ງ ໄມ້ອຳນາຈທຈະບັງຄັບຄູຄວາມ
 ສິ່ງໄມ້ຍອມມາເດີຍ ແຕ່ຄຳດູກຂຸນໜຶ່ງໄຫ້ຍອມຢ່າງໃດໄດ້ ເພາະຄຳຈະມາຮ້ອງ
 ອຸກາດຕັດສິນຜູ້ທຸກຈະຄອດ້າຍວ່າດັງໄປກວ່າ ໂທຢະຮັບເດີຍເທກນກັບໄມ້ພັງຄຳພາກສາຮອບຂອງ
 ດູກຂຸນ ຄຳແມ່ກອງເຫັນຄວາມໄປຢ່າງອື່ນ ກໍເປັນຮ່ອງທຸກຄວາມຈະດັງດ້ຍ
 ວ່າແມ່ກອງວ່າຢ່າງໜຶ່ງດູກຂຸນວ່າຢ່າງໜຶ່ງມາຮ້ອງອຸກາ ເມື່ອຮ້ອງຜູ້ທຸກ
 ໂທຢະເພີ່ງໄມ້ພັງຄຳປຶກສາທຸກຮອບເນື້ອກັນ ແມ່ກອງດູກຂຸນກໍໄມ້ເປັນກາ
 ມີປະໂຫຍດອື່ນໄດ້ດັງຢ່າງເດີຍ ຄວາມຈະແລ້ວດ້ວຍແມ່ກອງດັງເລື່ອງໜຶ່ງ
 ກໍເກືອບຈະໄມ້ ເປັນແຕ່ຮັບດ້າຮັບຈະໄຫ້ຄວາມຮັກຄວາມໄຫ້ອຸກຂຸນ
 ໜຶ່ງເທກນ ດັງຄວາມທຈະແລ້ວໄດ້ຈຽງນັດຕ່າງມາແລ້ວອຸກຂຸນຄວາຍອຸກາ
 ໂດຍມາກ ເມື່ອເປັນດັງນັດຕ່າງເດີຍໜຶ່ງກໍດັງ ໑໓໐ } ນັບ ພຣະເຈົ້າແຜ່ນດິນ
 ແຈກພຣະຣາຊທານໄຫ້ຕຽວຮ້າຍເປັນຄຳດຽບດັງ ກໍຮ້າຍເຮັດໄປທັງ
 ຄວາມອຸທຽນແລະຄວາມເດີຍບາງ ຮ້າຍແຕ່ຮັບອຸທຽນບາງ ແຈກໄຫ້
 ເດີຍນັດຕ່າງມາກໄປວ່າກວດກາຮ້າຍບາງ ເມື່ອມຣາຊກາຣນອຍກໍໄດ້ທຽງຕັດສິນ
 ຮັບຄວາມເດີຍໄປໄດ້ ເມື່ອມຣາຊກາຣອື່ນ ໆ ມາກຂຸນກໍໄມ້ເວດາທຽງຕັດສິນ

ความซึ่งมบดะพนเค็ชดองพนได้ คองตงคำตฎกาเดอกเอาพระบรมวงศา-
 นวงศ์ขาราชการเบนท์ไววางพระราชหฤทัยชนเบณแมกองตรวจตตสัน
 แมกองนบกตองเรยกถ่านวนและค้ำปรักษานนมาตรวจเหมอนกบแมกอง
 ชนดกชนอกเทยวหนง ครนตตสันไปบางเรองคู้ความกัไม่ยอมตามคำ
 ตตสันน กตบเขามาถวายฎีกากถาวโทษตระดาการคำตฎกา จนตอง
 ทรงตรวจตตสันเอง จังจะเป็นอนธำเรจเตดชาตได้กม แต่ทแถวธำเรจไป
 ได้ในชนคำตฎกานนกกมโดยมาก เมอจะวาคตามความจริงแถวกเกอบ
 จะเหมอนพระเจ้าแผ่นดินองคเคยวจะพพากษาเตดชาตทวไปทงสัน ทตต
 จนการทให้อธิบติในกรมต่าง ๆ กักบคำตและรวเรองราวได้แถว
 ตระดาการจะบตรหมายเอาคู้ความมาว่าความบางทกไม่ได้ควมาว่าความ
 ดวยชดชวางแอบอิงอยในทานผมอานาจมบรรดาคักกิด และดอเดยเอง ๆ
 บาง อธิบติทเบณผมบคบคำตนหน ๆ กัไม่บงคบบัญชาตดอดไปได้ พระเจ้า
 แผ่นดินตองให้ตารวจเบณผมบชดชอง ซึ่งตระดาการเอาชนปรักษา
 ดกชน ๆ เหนววาเบณชดชองแถวจิงได้ถั่งมาให้ผมบชดชอง ตารวจผมบ
 ชดชองนไปเกาะจำเดยถั่งคำตตามคำตกชนปรักษา ถ้ายิงไปทำการ
 ไม่ตดอดได้กตองกราบบังคมทูล ให้พระเจ้าแผ่นดินทรงเอะอะเองจิงได้
 ตวจาเดยมาว่าความ เมอการเบณอยตงนบกเบณการเหลอกาตงทพระเจ้า
 แผ่นดินองคเคยวจะพพากษาความทงแผ่นดิน และตริตรองราชการอน ๆ
 บังคบบให้ตดอดไปได้

การซึ่งเบณเหตุตงน กเบณดวยวชกระบวนพจาวณาความอย่างเก่า
 เบณทางยดยาวอยางหนง เพราะดกชนตระดาการผพจาวณาพพากษา
 ทงปวงคองหาผลประ โยชนเดยงชวติในทางความนนเอง ผลประ โยชน
 ทจะได้นนกกโดยรอน ๆ เยน ๆ หวาค ๆ หวน ๆ เหมอนกรมพระนครบาด

ทกดาวมาแดง ข้าราชการซึ่งเป็นคนดี ๆ ก็ไม่มีใครมีความปรารถนาใน
 ตำแหน่งในกรมเหตานั้น ด้วยมกกรมอื่นที่จะได้ผลประโยชน์มากและสะดวก
 ดีกว่ากรมเหตานั้น คนดี ๆ จึงไม่มีใครจะมี มีแต่คนที่หาผลประโยชน์
 อย่างอื่นไม่ได้แล้ว จึงหันมาหาประโยชน์ในทางอื่นอย่างหนึ่ง เพราะ
 คนซึ่งเป็นลูกขุนตระการการเป็นคนเช่นความมาแดง จึงต้องมาขอรับกับคน
 บองกนมากจนเหมือนหนึ่งตระการการอยู่ในบังคับคุกคาม จะยอมให้แล้ว
 ก็ได้ ไม่ยอมให้แล้วก็ได้ มอบายที่จะชักจูงรอยอย่างนั้นอย่างหนึ่ง อธิบดี
 ผู้ซึ่งบังคับการในกระทรวงนั้น ๆ เค้าก็ไม่มีใครมีใครเป็นพระไฉ่ใจที่จะ
 ให้ถอยความในกรมเบาบางไป ด้วยไม่เป็นประโยชน์อันใดคุ้มค่าเหนื่อย
 ตั้งใจว่าภาษีอากรไม่ได้ การในกรมลูกขุนหรือจะว่ารวบยอดว่าการใน
 กรมยุติธรรมทั้งปวง ซึ่งแยกไปเป็นหลายกรมนั้นจึงได้ทอดโทรมเลื่อม
 ทรามมาชานานพจนการดังที่จะแก้ไขให้ดีขึ้นในแบบเดิมได้ จึงเป็นการ
 จำเป็นที่จะต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงของกระทรวงยุติธรรมใหม่ ให้เป็น
 ทางอนาคตก้าวเดียวตลอดเรื่องไม่เป็นแต่คิดปยาแก้ไขครึ่งหนึ่งคราวหนึ่ง
 การตำแหน่งยุติธรรมในเมืองไทยนี้ เปรียบเหมือนเรือกำปั่นที่ถูกพายุ
 และปลดวกกันผู้โทรมทั้งลำ แต่ก่อนทำมานั้นเหมือนเรือแห่งใดก็เข้าไม่
 ตามอดยาแต่เฉพาะที่ตรงรอนน ท่อนักโทรมดังไปอีก ครั้นชานานเข้า
 กยงซารุดหนักดังทงดา เบนเวดาดมควรที่ตองตงกงชนกระดานใหม่ให้
 เป็นของมั่นคงถาวรสืบไป และเป็นการสำคัญยิ่งใหญ่ที่จะต้องรีบจัดการ
 โดยเร็ว หากไม่ก็จะตองจมตง ด้วยยุบไปเหมือนเรือกำปั่นที่ซารุดเหตอ
 ทจะเยยวยา จนตองจมตงฉะฉน

กรมธรรมการตั้งฆการน ตามตำแหน่งเดิมเป็นกรมใหญ่ ได้ตั้ง
 ธรรมการหัวเมืองว่าความพระดังฆตอพระดังฆหรือพระดังฆเกยวของกบ

คฤหัสถ์ไม่ว่าความอย่างไร อำนาจของกรมธรรมการทเบนอยบดิน ก็ไม่
 ด้ผลกนกบแต่ก่อนมากนัก เบนแต่ไม้อำนาจที่จะตงธรรมการ หวเมือง
 ชาติไปพรอมกับกรมอื่น ๆ แต่ธรรมการหวเมืองกยงมหนังสือบอก
 ชาวคราวเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้น ในระหว่างพระดังฆหวเมืองบางน้อยๆ ราย
 แต่กรมธรรมการมักจะได้พุดจากบพระดังฆเจ้าคณะตามหวเมืองนตนเอง
 ด้ยโดยมาก ถ้าเจ้าเมืองกรมการเมืองใดจะขอตงเจ้าคณะหวเมือง ก็
 ยงมไปบอกมาทกรมธรรมการนด้วย คงอย้อย่างแต่ก่อน แต่ตำแหน่ง
 ใหญ่คือทพระยาพระเด้จนนไม่ได้ตงมาด้ยชานาน ด้วยผู้ซึ่งจะเป็น
 ชนนางในตำแหน่งธรรมการน ดูเหมือนจะต้องใช้ผู้ซึ่งด้นดในทางวัด ๆ
 ผู้ซึ่งด้นดในทางวัด ๆ เช่นนน ก็คงจะต้องใช้คนทเบนคนบวชอย่นาน
 เรือร้างม่งามไปไม่ด้สมควรเบนชนนางผู้ใหญ่ จึงได้ดตำแหน่งมคักัดนา
 น้อยดง คงใช้เจ้านายไปกำกับอย่นมอมมา

ด้วนกรมราชบัณฑิตซึ่งดูเหมือนหน้าทจะรวมอยู่ในกรมธรรมการ
 ก็แยกไปเบนกรมหนังสือต่างหากไม่เกยวของกน กรมธรรมการมแต่ทจะ
 ด้ความพระดังฆ้อย่างด้ยว กรมราชบัณฑิตเบนหน้าททจะบอกหนังสือ
 พระดังฆแยกไปด้วนหนังสือ มหน้าทรวมกนแต่ในเวลาดพระดังฆมาแปด
 พระปรยตธรรม ต้องเบนผู้มากากบตรวจตราดวยกนทงด้องกรม ถ้าจะ
 ด้ตามความคิดทแบ่งตำแหน่งอย่างต่างประเทศ กรมดังฆการเบนกรม
 ธรรมการหรือกรมคำด้นา กรมราชบัณฑิตเบนกรมคักษาธิการ ควรท
 จะรวมอยดวยกนแผนกหนังสือ แต่การดังลอนวษาหนังสือไทยนน
 ธรรมเนียมในเมืองไทยนกอาศัยเรียนในวัดเบนทตงแต่โบราณมา แต่
 ผู้ปกครองแผ่นดินหาได้จัดการอดทนอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ จนตกมา
 ภายหลังจึงได้เกิดบอกหนังสือโรงทานชน แต่การทบอกหนังสือโรงทาน

นนเบนแต่ด้วนพระราชกศัด ซึ่งจะให้พร้อมบริบูรณ์ในทานเฉพาะพระราช
 กศัดนั้นอย่างเดียว ไม่ได้เป็นการมุ่งหมายที่จะตั้งสอนชนทั้งปวงทั่วไป
 ตลอดจนมาจนถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ จึงได้เกิดตั้งโรงเรียนในกรมทหาร
 มหาเดกรักษาพระองค์ โรงเรียนนั้นกษณอยู่ในกรมทหาร ครั้นภายหลัง
 เกิดโรงเรียนนันทอุทยาน ก็เป็นการจรเกิดขึ้นใหม่ ตั้งกอมมัตตเป็น
 ฝูงจัดการแยกออกไปอีกแผนกหนึ่งไม่เกี่ยวกับโรงเรียนทหาร การนั้นก็
 ไม่เรียบร้อยได้ ภายหลังจัดการโรงเรียนด้วนกษณดาบ ยกโรงเรียนทหาร
 ไปด้มทบ และคิดจัดตั้งโรงเรียนตามพระอารามต่าง ๆ จึงได้ตั้ง
 กรมศึกษาธิการขึ้นใหม่อีกกรมหนึ่ง แยกการเบกจ่ายทั้งปวงออกเป็น
 ด้วนหนึ่งจากกรมทหารมหาเดกร การของกรมศึกษาธิการมมากชน
 และยงจะต้องมีมากต่อไปภายหน้า เพราะความคิดที่จะฝึกหัดวิชาคน
 ทั้งปวงทั่วไป กรมนี้ก็จะต้องเป็นกรมใหญ่อีกกรมหนึ่ง มีการคดาบคตง
 หรือเจอลงกนกับกรมราชบัณฑิต ถ้าจัดการรวบรวมกันให้ตลอดได้ก็จะ
 เป็นการมประโยชน์มากชน

หนึ่ง กรมหมอนน แต่เดิมเป็นหมอดำหรับว่าความพวกหนึ่ง มี
 เจ้ากรมซ้ายขวาปลัดทูตตองซ้ายขวาปลัดนงคำตซ้ายขวา อีกพวกหนึ่ง
 เป็นหมอโรงพระโอดถ แต่พวกแรกนั้นเด็กเดัย ไม่ได้ว่าความตามท
 ามาแต่ แต่ยงคงแบ่งเป็นสองพวกอยู่ พวกหนึ่งเรียกว่าหมอคำดา
 พวกหนึ่งเรียกว่าหมอโรงใน คำซงเรียกว่าหมอคำตานน จะใช้สำหรับ
 หมอพวกทว่าความมาแต่เดิมเป็นพวกหมอนงคำตหรือจะเป็นหมอนอก
 ดำหรับจ่ายรักษาพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการตามทเข้าใจกันอยู่ โดย
 มากก็ไม่ได้ความแน แต่หมอโรงในคือโรงพระโอดถนั้นคงเป็นหมอ
 ดำหรับเจ้าแผ่นดิน แต่ถึงจะอย่างไร ๆ ในการทใช้ยู่ปัจจุบันนี้ ไม่ได้

เดอกว่าหมอสาคาและโรงพระโอดถใช้ปนกันไปหมดตามแต่ต้องการ
 ถ้าจะคิดอีกอย่างหนึ่งว่า จะมีโรงหมอสำหรับรักษาราษฎรทั้งปวง จะใช้
 หมอสาคา ก็ไม่ปรากฏว่ามีโรงหมอเช่นนั้นมาแต่ก่อนเลย พงมามชน
 แต่โรงหมอททาพระ สำหรับรับคนในพระบรมมหาราชวังบวดยเจ็บ แต่
 ภายหลังกักตายเป็นเรือนหมอย้อยู่ไม่ได้คงตามตงเดิม และมีโรงรักษา
 คนเจ็บชนทโรงธรรมวัดสี่ทิศนักเป็นการยอ ๆ เดกน้อยแฉวเล็กไป พง
 จะเกิดโรพยาบาลชงตงชนใหม่ในเร็ว ๆ น การโรพยาบาลนคคจะให้
 แพร่หลายไปทั่วพระราชอาณาเขต ก็คงจะต้องเป็นการใหญ่ จะต้อง
 ใช้หมอประจำโรพยาบาลนั้นมาก กรมหมอกคงจะต้องแยกเบนด์องด้วน
 อย่างเดิม แต่จะต้องมีจำนวนมากขึ้น

กรมพระอาดกษณ ในตำแหน่งศักดินากนบเป็นกรมใหญ่ มี
 ปลดตทุดตองปลดตงศาต แต่ในพระธรรมนูญหาได้แบ่งกระทรวงไว้ว่า
 เป็นพนักงานว่าความอย่างใดไม่ เหมือนกนกับกรมตำรวจ ยงมท
 อาดกษณใดเกยวชองในความกแต่เพียงชนด์ตรหนึ่งด้อด้าคณ ชงหมาย
 เรียกไปเป็นเฉพาะตวตองด้าบานเหมือนกนกับเบนพยานผทงเทานน แต่
 ตำแหน่งราชการอื่น ๆ นอกจากเรื่องความตกอยชางจะหตวมมากไม่ด้ม
 กบทเบนตำแหน่งใหญ่ ในตำแหน่งตวตตราชงมในพระธรรมนูญ ว่า
 พระราชทานให้ไว้ดำราชำพระโยมดงชไรรำอากรแก่ผู้ใด ๆ ใช้ให้
 บิดตราในต่นพระตำรานน บิดตบครงประจำนอกดงพระราชดำถน ตง
 อกษรเดชทวเมอง ในการชงว่าไว้ในราชธรรมนูญ พระอาดกษณ
 ก็ไม่ได้ทำอันใด จนตงอกษรเดชทวเมองกพตอยเล็กไปด้วยกบกรม
 ทงปวงคราวเตยวกน ราชการชงกรมพระอาดกษณได้ทำอยุนนเมอเวดา
 ยังไม่ได้ใช้หนึ่งด้อชกชมเชนทกวนน ก็จะมีแต่รักษากฎหมายจบ ๑

และเป็นผู้จารึกดีพรรณบุญ หมายถึงขุนนาง เขียนพระราชดำรัสกับ
 คดีเขียนหนังสือต่าง ๆ มบทกตอนเป็นคน จนตำแหน่งราชการของกรม
 อาตักษณไม่เป็นสำคัญอันใด เจ้ากรมกมศักดิ์กตนาตดหย่อนลงมาเหมือน
 กรมธรรมการ เมื่อมีการใช้หนังสือชนกมราชการมากชนตามส่วนเดิม
 แต่ส่วนการซึ่งหนังสือตอบไปมาในออฟฟิศเจ้าแผ่นดิน ก็ไม่ได้อยู่ใน
 กรมอาตักษณ เกิดออฟฟิศหลวงชนต่างหาก แต่เจื่อนองกันเพราะต้อง
 ใช้คนผู้อยู่ในกรมนั้น พระราชบัญญัติจึงเป็นพนักงานของภาษามาตา
 กับมหาดเล็กมาแต่ก่อนกตกอยู่ในออฟฟิศหลวง เป็นพนักงานที่จะประทับ
 ออฟฟิศหลวงจึงเป็นตำแหน่งสำคัญใหญ่ เพราะเป็นทรวบรวมราชการทุก
 หมู่ทุกกรมบรรดาที่ใดกราบทูลเจ้าแผ่นดิน และรวบรวมพระราชหัตถเลขา
 บรรดาที่ใดถึงราชการทงปวงทวไป และเป็นผู้รับพระบรมราชโองการ
 ถึงราชการไปทั่วทุกกรม ถ้าเรียกออฟฟิศหลวงว่าเป็นกรมอาตักษณ
 แลวกตองนับว่าเป็นกรมใหญ่กรมสำคัญซึ่งจะไม่มีไม่ได้ ในราชการ
 ซึ่งเป็นอย่างทุกวณ

กรมพระคลังต่าง ๆ มีกรมพระคลังมหาดมบตเป็นคน ในกรมพระ-
 คลังมหาดมบตซึ่งมีหน้าที่ประการใดในการซึ่งจะเรียกเร่งพระราชทรัพย์
 ของหลวงและที่จะว่าความอันเกี่ยวของด้วยพระราชทรัพย์ ได้กล่าวมา
 ข้างตน ๆ นั้นแล้ว บัดนี้จะว่าด้วยการซึ่งเปลี่ยนแปลงไปใหม่ในชั้นหลัง ๆ
 จนถึงทงหอรัชฎาการพพณ รวมพระคลังต้นคำคลังในซ้ายคลังในขวา
 ต่อไป จะต้องว่าด้วยคลังต้นคำก่อน กรมพระคลังต้นคำเกิดชนด้วย
 การแต่งตำแหน่งเป็นพนักงานอันหนึ่งซึ่งตงชนใหม่พร้อม ๆ กับกรมท่าซ้าย
 กรมท่าขวา เพราะว่าแต่ก่อนเจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้แต่งตำแหน่งไป
 ค้าขายต่างประเทศ กรมพระคลังต้นคำจึงได้เนื่องอยู่ในกรมพระคลัง

เป็นพนักงานสำหรับทจะรบของด้วยซึ่งเกณฑ์ไปสำหรับมาเป็นต้นคำดัง
 ดงคำภา และเป็นผจตขอต้นคำซึ่งไม่ในด้วย แต่จะบรรทกคำภา
 ไปขายได้กำไร คตงต้นคำเป็นพนักงานทจะจตขอของเหตานั้นในเวลาที่
 ของนหรรคาถูกจะไดไปขายมีกำไร คือเป็นผู้คตการคำขายของเจ้า
 แผ่นดิน ครนเมื่อเจ้าพระยาพระคตงเหตวให้ดไปบ้าง พระเจ้าแผ่นดิน
 มีพระราชประสงค์จะพระราชทานผตประโยชน์เศษเดียวในการแตงคำภา
 แก่ผอนบาง ยกการแตงคำภาไปให้ผอน แตงคตงต้นคำกเป็นผจาย
 ต้นคำทงปวงนนให้แกผแตงคำภา เมื่อเจ้าพระยาพระคตงไม่ได้จตการ
 แตงคำภาชานานไป ก็ไม่มีการอนใดทจะเกยวของกับพระคตงต้นคำฯ
 กกตายเป็นไม่ได้ชนเจ้าพระยาพระคตง เป็นกรมหนึ่งดอยตวอยต่างหาก
 ครนเมื่อภายหลังบ้านเมืองบริบูรณ์ชน การแตงคำภาไปคำซึ่งเป็น
 เดียงทายเคราะห์ดเคราะห์รายอยหนอย ๆ ดดถอยไปด้วยเกิดอากรชน
 ใหม่ ๆ ได้เงินมาใช้ในราชการแผ่นดินแน่อนดักว่ากำไรคำคำภา อากร
 เหตานั้นให้เรยกว่าภาษ เพราะเป็นอากรทเกณฑ์เรยมาแต่ก่อน เป็น
 ของเกิดชนใหม่เหมือนหนึ่งเป็นกำไร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
 เจ้าอยหวมพระราชประสงค์จะให้เห็นว่าเงินเท่าเท่าใดเกิดชนในรัชกาล
 ของท่านเท่าใด จึงโปรดให้คตงต้นคำเป็นเจ้าจนวนนเดียงต่างหากแตกกัน
 กับการจตขอต้นคำดงคำภาตามทเคยเป็นพนักงานมาแต่ก่อน การท
 บังคับบัญชาอากรเก่าใหม่เหตวนจได้แยกเป็นสองแผนก อากรเก่า
 อยในพระคตงมหาสมบัติ อากรใหม่ซึ่งเรยกว่าภาษอยในกรมพระคตง
 ต้นคำ คตงเรยขอว่าอากรอย แต่หวยจนหวย ก.ข. ซึ่งเป็นของเกิด
 ชนใหม่ แตคตายกนกับอากรบอเบยของเดิมจตงเรยกว่าอากร แต่
 กยกมาไว้ในพวภาษาเหมือนกัน เมื่อกรมพระคตงต้นคำได้บังคับบัญชา

[illegible]

ใ้ราคาของสำหรับจัดซื้อของดัดมไม้ต้องให้เหวหาซื้อด้าปากแตะชอ
 ในเวลาทของนนก เพราะไม้ต้องเป็นการรบริอนทจะจัดซื้อดวเบนแต่
 ของรองราชการ จึงได้บ้นพนักงานทจัดซื้อของน ออกเบนต้องแผนก
 เครองเหล็กต่าง ๆ ไว้เบนพนักงานคดงในชว ดั่งของต่าง ๆ น่ายาทำด
 เบนคณไว้คดงในชว ความคดเดมนนจคการเซนน แตะกรนภายหตง
 ด้ชงอยากจะขายของดอเจ้าพนักงานดวผลประโยชน์ต่าง ๆ เพอจะให้
 ได้ขายของได้ราคา เจ้าพนักงานกรบผลประโยชน์เหตานั้น แตะจัดซื้อ
 ของราคาแพงแตะของไม้ดัจนไม้ต้องการจะใช้ดัดมชนไว้แตะจ่ายไปใน
 การต่าง ๆ คดงหนง ๆ บ้นกตงพนชง ด่วนการทนายดำนไปทำนนจะ
 ประมาณว่าทแห่งใดด้นเงินเท่าใดก็ไม่ได้ ดวต่างคนต่างซื้อต่างทำ
 แตะคณมีราคาแพงกว่าทราชฐรทำดองเท่าด้ามเท่าเบนอย่านอย ด่วน
 พระคดงราชการนนเบนพนักงานทจะรบของดว ชงมาแต่หวเมืองชน
 กรมท คออาด้นาเบนคณ แตะดั่งของทดวเหตานั้นกไม่พอทจะใช้
 ราชการอย่านงอย่างใด คกตงเบนกรมทสำหรับจัดซื้อดั่งของเหตานั้น
 เบกเงินหตงไปใช้เหมอนคดงในชวในชว แตะกรมนเบนเคราะหตท
 ได้วภาษาพน ชงเบนภาษมผลประโยชน์มาก เจ้าพระยาพระคดงชง
 กดวไปเบนผู้วการต่างประเทศจยงหวงแหนเบนเจ้าของอย แต่เมอ
 ภาษพนเบนภาษพระราชทานชาดไปเนพาคว เจ้าพระยาพระคดงกไม่เบน
 ฐระอันใดในคดงราชการนค คอเมอถอนภาษพนจากฝททาประจำควได้
 เจ้าพระยาพระคดงจได้เบนฐระในการคดงราชการมากชน ความด้อยอน
 ใดของคดงราชการกเหมอนกบต้องคดงทวามาแตะ คดงวเค้ชอกคดงหนง
 เบนคดงผาทงปวง ยกด้อยแต่ผาเหตงชงเบนของคดงศักรต แตะเบนผ
 เบกเงินใช้ในการเบคเตดต คอเงินทายทงแตะนคยภคทพระดั่งม แต่เดม

ก็คงจะมีการมากคล้าย ๆ กับคลังในซ้ายในขวา แต่ครั้นภายหลังมาจะ
 เป็นด้วยแพรวเผาศาง ๆ เป็นของเก็บรักษายาก และพระเจ้าแผ่นดินจะเป็น
 พระธุระมากในการที่จะบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นต้น จึงได้ตั้งผ่านหน้า
 มาเก็บไว้ด้วยพระคลังใน คลังพิเศษก็คล้ายเป็นแต่ผู้สำหรับรับออกไป
 พระราชทานแต่ผู้หนึ่งผู้ใดหรือถวายในเวลายามจะบำเพ็ญพระราชกุศล ทาง
 ที่จะหาผลประโยชน์นั้นนักคืบแคบจนคล้ายเป็นคลังว่าง ไม่ใคร่จะมีใคร
 ด้มครอยู่ในตำแหน่งนั้น ยิ่งกรมพระคลังส่วนนอกคลังหนึ่งชั้นอยู่ในกรม
 พระคลังมหาสมบัติ เป็นพนักงานที่จะเก็บเงินอากรส่วนตามหน้าโฉนด
 แต่ไปเกิดผลประโยชน์ตงนายระวางคล้ายตงชาหลวงเด่นาในกรมนา
 เงินอากรส่วนนี้ค้างอยู่กับนายระวางน้อยไปโดยมาก แต่ส่วนจากนั้นแยก
 ไปไว้คลังราชการตามหน้าที่เป็นพนักงานจ่าย และยังมคลังอื่น ๆ อีก
 หลายคลัง ซึ่งเปนพนักงานซึ่งจะจัดซื้อสิ่งของจ่าย และเปนผู้ที่จะรับ
 ของด้วยทั้งปวง แยกไปอยู่ในกรมต่าง ๆ จนเหลือที่จะพรรณนา และ
 ในคลังทั้งปวงเหล่านี้ บางทีพระเจ้าแผ่นดินก็มอบให้ผู้ใดคนหนึ่งมา
 ตรวจตราประทับตราในฎีกาเบิกด้วยรวมหลาย ๆ คลัง เพื่อกันไม่ให้เจ้า
 พนักงานในคลังนั้น ๆ ตงเบิกสิ่งของเกินกว่าราคาและซื้อของไว้เกินที่ตอง
 การ แต่ก็ไม่เห็นมีประโยชน์อันใด เพราะการพินเฒ่ามาเดี่ยมากแล้ว
 ครั้นภายหลังเมื่อการพระคลังมหาสมบัติและคลังอื่นต่างวโรยตง
 ด้วยมีผู้ใดคนหนึ่งมาจับบัญชาพอที่จะป้องกันมิให้แบบอย่างวโรย
 ไปได้ จำเดิมแต่แผ่นดินปัจจุบันมา เงินที่เบญจนวนชนในพระคลัง
 ทั้งสองกรมนั้นคงดัดหย่อนตงไปเกือบครึ่งหนึ่งทุกภาษอากร ด้วยความ
 คิดของท่านผู้เป็นประธานในแผ่นดินแสดงให้ปรากฏว่า เพราะพวกจีน
 ประมูลเงินเกินกว่าที่จะเก็บได้ เพื่อจะได้เอาเงินไปใช้ทำทุน เพราะถือ

ว่าไม่ต้องเสียดอกเบี้ยและไม่ต้องส่งเงินเต็มตามที่จริงได้ดั่งเงินดั่งแต่
 พอเต็มภูมิภาค แต่การที่จะให้ได้อะไรซึ่งดั่งพอควรแก่ภูมิภาคเดอน
 เข้ามาในคลัง หาได้จัดการหรืออดทนอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ เงินค้าง
 กักค้างไปอย่างเดิม แต่จำนวนเงินหนี้ดั่ง เมื่อเบียดเงินหนี้ได้
 มาใช้ราชการกักดั่งทุกปี ๆ จนเงินแผ่นดินที่ได้อะไรจะไม่พอใช้การ
 ประจำเดือน ส่วนการจรมมากทำไป คลังต้องเบียดหนี้หนี้ย่อย
 หนี้ซึ่ง จนไม่สามารที่จะปล่อยให้การเป็นไปเช่นนี้ได้ จึงได้จัดตั้ง
 หอรัษฎากรพพฒนเบียดออฟฟิศเจ้าพนักงานคลัง ยกคลังขึ้นมารวม
 ว่าการพรมกับคลังมหาสมบัติ ยกกรมคลังมหาสมบัติขึ้นเบียดหน้าบด
 ว่าการคลัง ภายหลังรวมอากรคลังในซ้ายในขวาเข้าไว้ในกรมนี้ด้วย
 แแต่กรมอื่น ๆ ก็ยังรวบรวมเข้าไม่ได้ด้วยการขัดข้องต่าง ๆ เพราะฉะนั้น
 เ็นว่าบดว่าการคลังที่เทียบที่ขึ้นไว้ ก็เบียดแต่เล็กน้อยหนึ่งไม่มาจน
 เต็มตามตำแหน่งหน้าบดว่าการคลัง ซึ่งควรจะมีการรับจ่ายเงินแผ่นดิน
 ซึ่งเบียดการสำคัญใหญ่ก็ยังไม่เป็นรูปร่างอันใดขึ้นได้ คงเบียดความ
 ดำบากอยู่หลายอย่างพจนที่จะพรรณนา

ในกรมภาษามาตานั้น จางวางเป็นขุนนางผู้ใหญ่ตำแหน่งศักดิ์กตนา
 หาพ เพราะแต่ก่อนได้บังคับบัญชากรมที่ใกล้ชิดหรือทักเวยของด้วย
 เครื่องต้นอนพระเจ้าแผ่นดินจะทรงทวงไป เช่นกรมแต่งหอกลดาบ กรม
 แต่งบดินคดอดจนพระคลังทอง ภายหลังมาในกรมแต่งมีเจ้านายไป
 เบียดจางวาง ผู้บังคับบัญชากรมอำนาจครอบงำว่าดอดไป ทงกรมพระ-
 แต่งบดิน กรมแต่งหอกลดาบและแต่งบดินโรงใหญ่ ส่วนกรมพระคลังทอง
 นนมเจ้านายไปกำกับการโรงทองกับบังคับการปกแผ่ไปถึงพระคลังทอง
 ด้วย กรมภาษามาตาก็ได้คงอยู่แต่ชวกรมภาษามาตากับกรมชนซึ่งเบียด

กรมเล็ก ๆ มีช่างฉะเป็นตน จนถึงตำแหน่งจางวางกรมภาษามาตรา
ไม่เป็นตำแหน่งทจาเป็นจะมี ผู้ใดก็ไม่มีความยินดีอยากจะเป็น กรมภาษ
มาตราจึงได้เป็นกรมโตราง ๆ สืบมา ไม่เป็นการสำคัญที่จะจัดการอื่นใด
เปลี่ยนแปลงได้นัก ว่าไว้เพราะเหตุที่แต่ก่อนเป็นกรมใหญ่เท่านั้น

กรมทเป็นราชการทหารแต่แบ่งไว้ในฝ่ายพลเรือน คือกรมตอม
พระราชวัง ตำแหน่งอธิบดีในกรมตอมพระราชวังนยกชนไว้เป็นตำแหน่ง
ใหญ่ ก็จะเป็นด้วยไพร่หลวงตอมวงน เป็นคนทไว้วางพระราชหฤทัย
ของพระเจ้าแผ่นดิน คตาย ๆ กับเป็นไพร่ดมดังกตพณส่วนของ
ไพร่หลวงตอมวงดกรกเรแปดกกว่าไพร่หลวงกรมอื่น ๆ และห้ามมิให้
ผู้นอกจากคนในกรมรู้จำนวน ซึ่งมีได้แบ่งไว้ในฝ่ายทหารนั้น ด้วย
คนพวกนี้ไม่ได้ต้องไปราชการทัพ เป็นพนักงานแต่จะรักษาพระราชวัง
อย่างเดียว คตายกับเป็นกรมวงชนนอก แต่บรรดาการงานของกรม
ตอมพระราชวังน เป็นกาารทหารทั้งนั้น คือรักษาบ้อมกำแพง
พระราชวัง เป็นพนักงานยิงปืนรูงยิงปืนไฟให้ และยิงปืนอาณานา
ซึ่งยกศาตมรดกมาให้อยู่ในกรมตอมพระราชวังน ดูกเป็นจะให้
ทางได้ประโยชน์และจะให้มีการทำอยู่บางเท่านั้น ด้วยความมรดก
ได้ผลประโยชน์โดยตรง ๆ มากกว่าความอย่างอื่น และผู้ซึ่งมาเป็น
อธิบดีในกรมตอมพระราชวังนมักจะเป็นคนเข้าใจในการช่าง ด้วยมาจาก
กรมทหารในโดยมาก เพราะฉะนั้นกรมตอมพระราชวังนจึงมักจะต้อง
เป็นด้านทำงานคตายกรมพระตำรวจและมนายงานทแข็งแรงอยู่ไม่ขาด
ในการซึ่งทำการช่างและการดำนน กนบวาเป็นการทหารตามททาทได้
ขึ้นไว้แต่ก่อน ๆ คนกรมตอมพระราชวังนมาก ด้วยเหตุที่มบุญช
บิตบงหรือจะตงเกิดยกดตอมไว้เป็นกาดงของพระเจ้าแผ่นดิน จนเกินท

จะใช้เขาเวรประจำการ ต้องยกไว้เป็นด้วยดีโดยมาก ภายหลังมา
ได้ยกคนด้วยด้อมพระราชวังมาเป็นทหาร การบังคับบัญชาแยกเป็น
แผนกหนึ่งต่างหากจากกรมด้อมพระราชวังอย่างเก่า แต่คงใช้รักษา
พระราชวัง มิได้ย้ายไปใช้การอย่างอื่น

กรมแต่งปืน โรงใหญ่เป็นพนักงานทเก็บรักษาอาวุธกระสุนปืนสีดำ
ปากนกบรรดาทมทั้งต้น ซึ่งแยกกรมแต่งปืน โรงใหญ่มาไว้ในฝ่าย
พลเรือน ไม่เห็นมีเหตุอันใดซึ่งพอจะสันนิษฐานว่าเป็นฝ่ายพลเรือน
ด้วยอันใด ทราบแต่ตามความมา แยกไว้ให้เป็นการถ่วงอำนาจกันใน
สมุหนายก สมุหพระกลาโหม คือแบ่งปืนใหญ่กรมกองแถวจินดาและ
กรมรักษาดักดินไปไว้ในกรมพระกลาโหม แยกกรมปืนมาไว้ในกรม
มหาดไทย ราชการของกรมแต่งปืน โรงใหญ่ เป็นพนักงานที่จะชำระ
รักษาปืนและอาวุธอันมีอยู่ในโรงและเป็นผู้จ่ายปืนกระสุนสีดำปากนกให้
แก่กรมอื่น ๆ มีช่างเหล็กช่างไม้สำหรับทำการปืนเล็กอยู่ในกรมทำการ
อยู่เดิมอมไต่ขาด ภายหลังมาเมื่อปืนของง่ายกว่าทำก็ยกไปใช้การต่าง ๆ
ตลอดจนแต่งเครื่องทองเหลืองเครื่องเหล็กทองปวงไม่เดือกว่าอันใด กรม
มหาดไทยก็ไม่มอำนาจที่จะบังคับบัญชา ตกมาอยู่ในอำนาจผู้บังคับกรม
พระแสงหอกดาบและพระแสงปืนตนตามเข็ญมาเดวนน

กรมช่างกรมมาต้องกรมนี้ นับว่าเป็นตัวทหารแท้ มีตัวขุนนาง
ในกรมมาก ๆ ทั้งต้องกรม ด้วยต้องการใช้ในราชการทัพศึกเดิมอมไต่
ขาด ซึ่งยกมาไว้ในฝ่ายพลเรือน ไม่เห็นเหตุอันใดที่จะคิดได้นอกจากที่จะ
ถ่วงอำนาจกัน ดังเข็ญมาเดวนนอย่างหนึ่ง หรือออกอย่างหนึ่งจะว่าคน
เหตวนและช่างมาทเป็นพาหนะนั้น มอญเคยอยู่ในหัวเมืองมหาดไทยทั้ง
ต้น เมื่ออยู่ในฝ่ายพลเรือนกรมมหาดไทยจะได้เป็นธุระทะนุบำรุงได้ง่าย

หรือถ้าจะกะเกณฑ์ตามหัวเมืองกคงตองเกณฑ์หัวเมืองชนกรรมมหาไทย
 ยกมาไว้เพื่อจะให้เบ็นหน้าทอนเดยวตดอดไป เมอมราชการทพคักจะได้
 ประมาณกะเกณฑ์ข้างหลวงข้างราษฎร์ได้สะดวกดงนอกอย่างหนึ่ง แต่
 กรมดองกรมกไม่ได้อยู่ในบังคับบัญชากรรมมหาไทย มีเจ้านายไป
 เบ็นแม่กองหรือจางวางกรมดองคแต่เดิมมา เมอการทพคักขาดไป
 กรมทงดองนกทรุดโทรมเลื่อมทราวมดงเบนอนนมาก

กรมใหญ่ ๆ ทมราชการเบ็นทหารแบ่งไว้ฝ่ายทหาร คือกรมอาดำ
 แปดเหล่า อาดำใหญ่ซ้ายขวา อาดำรองซ้ายขวา เชนทองซ้ายขวา
 ทวนทองซ้ายขวา ทงแปดกรมเบ็นทหารหน้า ดำหรับรักษาพระนคร
 และพระราชอาณาเขต กรมอาดำใหญ่ดองกรม เจ้ากรมถือศักดินาหมื่น
 เบ็นแม่ทัพใหญ่ชนทหนึ่ง กรมอาดำรองและกรมเชนทองดองกรม เจ้ากรม
 ถือศักดินาห้าพันเบ็นแม่ทัพชนทดอง กรมทวนทองดองกรม เจ้ากรม
 ถือศักดินาพันหกรอยเบ็นนายพล ในกรมอาดำแปดเหล่าน เบ็นกองทพ
 ซึ่งดำหรับจะออกไปปราบปรามข้าศึกศัตรูทุกทิศ เมออยู่ประจำใน
 พระนคร เจ้ากรมอาดำใหญ่ทงดองนโตมตาแห่งตงพระ หลวง ชน หมน
 ด่านในหัวเมืองทงปวงตามซ้ายตามขวา ซึ่งให้กรมทหารมอานาจตง
 นายด่าน ไตน ด้วยกรมทหารเบ็นผู้ไปจัดปราบปรามข้าศึกศัตรูได้
 พระราชอาณาเขตมาแต่ดง ตงวางด่านทางไว้เบ็นการบ้องกน เมอมเหตุ-
 การณอื่นโตมานายด่านนนจะได้แจ้งความมาถึงแม่ทัพ ไตรบจตการออก
 ไปบ้องกนพระราชอาณาเขตได้โดยเร็ว แต่ครนเมอเดกธรรมเนียมทให้
 กรมต่าง ๆ ตงตาแห่งกรมการหัวเมืองเดย อานาจกขาดไป คงได้ตง
 อยู่แต่ด่านกรงเทพ ฯ ดำหรับตรวจตราคนเข้าออกในพระนครอย่างเดย
 ทหารทงแปดหมื่นมราชการแต่ในเวตาพระเจ้าแผ่นดินเดดจออกนอก

พระราชวงค์ ต้องจุกของดอมวงรายทาง ไม่ต้องให้เด็ดจในกระบวน
 เวนไฉแต่เมื่อเด็ดจกระบวนเรือจึงตอมแม่ทัพลงเรือกลองนำเด็ดจตาหนง
 หรือต้องดำ ตามกระบวนใหญ่กระบวนน้อย กับเมื่อเด็ดจพยุหยาตรา
 ทางบก ค่ายเด็ดจพระราชดำเนินการพระราชสงคราม จึงได้ใช้ทหาร
 ทรึกษาพระนคร เข้าในกระบวนให้ทุกหมู่เหล่า นอกนั้นก็ไม่มีราชการ
 อันใด มีแต่การจรเช่นกับจะตั้งเคแฉ่นดินใหม่ ใช้ทหารอาดำพวก
 ออกเป็นกองจับ บางคนก็ได้อาความบาง เป็นนายด่านทางบาง ตาม
 คุณวิชาของตัวคนไม่เป็นการคงตำแหน่ง ครนเมื่อตกลมาถึงเวลาที่ไม่
 มีการทพคก เจ้ากรมปลัดกรมอาดำเหล่านี้ ไม่เป็นคนทมความชอบ
 ความดีในการศึกสงครามมาแต่ก่อน ซึ่งเป็นเหตุจะให้หมดยศอันใด
 ก็เป็นแต่คงตำแหน่งไว้ ถ้ามีการทพคกเล็กน้อยก็ตองเกณฑ์ไป
 เต็มอเพียงชดทพ การทไปชดทพเบ้นทเคอตรอนของมุตตองไปมาก
 ยิ่งกว่าให้ไปรบตีเมืองใด เพราะถ้าไปเช่นนั้นจะได้ผลประโยชน์ มีได้
 เสดยเบ้นคน การทไปชดทพเบ้นไปเปล่ามาเปล่า ผลประโยชน์อันใด
 ก็ไม่ได้ทวชน เบ้นแต่ตองจากบ้านไปชานาน ครนเมอกดบมากไม่มี
 อันใดทำ เมื่อเห็นราชการผายพลเรือนชนใหม่ทอยกับบ้านดบายและ
 ได้ผลประโยชน์มาก ก็ไม่มีผู้ใดจะสมัครเบ้นชนนางผายทหาร ด้วยได้
 ผลประโยชน์ผดกันหลายเท่าหลายถ้วน จนชนแต่เบยหวดคอบเบยหวด
 ก็ไม่มีใครจะเทียมหน้า เพราะฉะนั้นชนนางในกรมเหล่านี้เบ้นแต่คน
 เด่นเดอก จนภายหลังจะหาตัวใดเบ้นเด ใช้ท่ายนากไม่มีใครยอม ใน
 กรมอาดำทงแปดกรมยงเบ้นกรมชนกรมพระกดาโหมอยู่ห่างๆ เมื่อมี
 ราชการอันใดในกรมพระกดาโหมทเบ้นการจรและการแห่งๆ ก็มักจะขอ

ขุนนางในกรมเหต่านไปไ้ช้อยู่บ้าง แต่ต้องนับว่าเป็นกรมร้างและ
ทรุดโทรมฉันทงแปดกรม

ยังกรมทหารซึ่งเบ้นระหว่างกลางไม่ไ้ทหารหน้า ซึ่งดำหริบ
จะเกณฑ์ไปราชการทัพเล่มอ ๆ และไม่ไ้ทหารรักษาองค์ เบ้นทหาร
ดำหริบเข้ากระบวนตามเล็ดจพระราชดำเนนการพระราชสงคราม คือ
กรมอาสาญบุน กรมอาสาจาม กรมฝรงแม่นบุน กรมเกณฑ์หัด
อย่างฝรง กรมเตรดังช กรมกตองชนะ เบ้นคน เบ้นกรมทมาแต่
โบราณ ยกเล็ดแต่กรมเกณฑ์หัดอย่างฝรง กรมฝรงแม่นบุนแต่ กรม
เหต่านนกรมการฉายพลเรือนหรือการพลเรือนดำหริบทหารท่า คือกรม
อาสาญบุนเบ้นพนกงงานในเครื่องศัพ กรมเตรดังชเบ้นพนกงงานที่จะนำ
พณพาทยและกตองชนะ กรมกตองชนะเบ้นพนกงงานที่จะประ โคมศัพ
และการเห่แห่นทงปวง กรมอาสาจามเบ้นพนกงงานที่จะจ่ายไ้ในเรือรบ
เรือไ้ทงปวงทางทะเล คงทำการเบ้นฉายทหาร กรมฝรงแม่นบุน
เบ้นกรมทหารบุนใหญ่ มีราชการดำหริบจุของด้อมวงและเห่นำตาม
เล็ดจอยดวยทงบกทงเรือ แต่อยู่ในบังคับกรมพระกตาไหมชุดเจน
ทงกรมอาสาจามและกรมฝรงแม่นบุน

กองมอญทงปวง แบ่งออกเบ้นกรมใหญ่ห้ากรม คือ กรมตง
ทองซ้ายตงทองขวา กรมดาบด้องมอ กรมอาทมาตซ้ายอาทมาตขวา
ราชการของกรมเหต่านกคดาชกบกรมอาสาแปดเหล่า แต่อยู่ในบังคับ
กรมพระกตาไหมเห่นเข้าไ้กว่ากรมอาสาแปดเหล่า เพราะไม่ไ้ตั้ง
เจ้าพระยามหาโยธา ซึ่งเบ้นใหญ่ในกองมอญทงปวงมาเล็ดชำนาน
กรมพระกตาไหมจึงไ้บังคับบัญชาเห่นอนเจ้าพระยามหาโยธา คดาช
กนกับกรมอาสาจามและกรมฝรงแม่นบุน

ส่วนที่เป็นทหารรักษาพระองค์ทงปวงนั้น คือ กรมพระตำรวจหน้า
 แปรกรม กรมพดพน กรมทนายเดอก กรมคู่ชัก กรมทหารใน กรม
 รักษาพระองค์ เหล่านี้เป็นทหารรักษาพระองค์ ต้องนอนประจำเวรใน
 พระบรมมหาราชวัง เมอมทเด็จพระราชดำเนินทางบกทางเรือ ในการ
 สงครามหรือในการประพาดกเป็นพนักงานที่จะให้ห้อมประจำการในที่
 โกลดเคียงพระองค์ จนทเด็จเวลาเด็จออกทองพระโรง กรมเหล่านี้ต้อง
 เข้าเฝ้าก่อนขุนนางกรมอื่น ๆ เป็นผู้ซึ่งจะมออาวุธเข้ามาในทองพระโรงได้
 พวกเดียว ตำรวจหน้านั้นเป็นคำตรบดั่งข้าราชการความซึ่งเหมือนกับพระเจ้า
 แผ่นดินทรงเป็นผู้พปากษาเอง ไม่ได้เกยวของแก่ลูกขุน เป็นพนักงาน
 ซึ่งจะทำทประทับพลบพลา หรือทำการทเป็นการใหญ่จะให้แล้วโดยเร็ว
 เช่นทาพระทง ทาพระเมรุ เป็นต้น กรมพระตำรวจใหญ่หาได้บังคับ
 บัญชากรมผพายมาแต่เดิมด้วย เมอมราชการอนใดซึ่งเป็นทางโกลดกิด
 หรือไปในหัวเมืองโกลดกิด เมอจะคองมชาหดวงออกไปด้วยขอราชการ
 นั้น ๆ ก็ใช้กรมพระตำรวจโดยมาก เพราะฉะนั้นถึงว่ากรมพระตำรวจ
 แบ่งอยู่ในฝ่ายทหาร ก็มิได้เกยวของกับกรมพระกดาโหมเลย แต่เดิมมา
 มขอห้ามมิให้เด่นาบตผู้ใดผู้หนึ่งขอให้ตั้งผู้ใดเป็นเจ้ากรมปลัดกรมพระ
 ตำรวจ ต้องแล้วแต่พระเจ้าแผ่นดินจะทรงตั้งใดพระองค์เดียว บรรดา
 พระราชอาญาทงปวงซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะลงโทษแก่ผู้หนึ่งผู้ใดย่อมใช้
 กรมพระตำรวจทงต้น จึงมิได้ให้กรมพระตำรวจอยู่ในบังคับผู้ใด พงคำ
 ดังจากพระเจ้าแผ่นดินทรงแห่งเดียว แต่กรมรักษาพระองค์นั้นประจำ
 รักษาพระเจ้าแผ่นดินในเวลายเมอมทเด็จไปแห่งใดคด้ายกันกับตำรวจ
 แต่เมอถึงทประทับหรือเมอประจำอยู่ในพระบรมมหาราชวัง เป็นผู้รักษา
 ชนในโกลดเคียงชิดพระเจ้าแผ่นดินกว่ากรมพระตำรวจอก เป็นผู้ซึ่งใช้

ราชการได้ตลอดถึงพระบรมมหาราชวังชั้นในในการบางสิ่ง นับว่าเป็น
 ผู้ใกล้ชิดสนิทต้องรองชาวทชงอยู่ในฝ่ายพลเรือนลงมา แต่ไม่ได้เป็นผู้
 พิจารณาความสำคัญบ้าง เป็นพนักงานการซึ่งจะเป็นที่ตำราญพระราช
 ทัณฑ์ต่าง ๆ มีพนักงานรักษาตนไม่เดียงดังตัวเบตน เป็นนายด่านทำการ
 ในพระบรมมหาราชวังไปกับกรมวัง กรมทหารในก็ไม่ได้เป็นกรม
 ข้าราชการสำคัญ เป็นกรมช่างไม้ทำการอยู่ในพระบรมมหาราชวัง
 และเป็นนายช่างสำหรับจะตรวจการงานทมนายด่านไปทำ กรมทหารใน
 เป็นพนักงานสำหรับจะรักษาการในทใกล้ชิดข้างใน เช่นกับเป็นเจ้า
 พนักงานตรวจรักษาการในเรือนตงกเวตาเล็ดจลงดอยพระประทับเบตน
 กรมเรือกู้ขนนเป็นหมื่นคนซึ่งไว้วางพระราชทัณฑ์ของพระเจ้าแผ่นดิน
 ดิน เมื่อเล็ดจพระราชดำเนินทางบกเจ้ากรมปลัดกรมดมทบให้กับ
 กรมพระตำรวจ แต่เมื่อเล็ดจโดยทางเรือ กรมเรือกู้กตงเรือต้องดำ
 ซ่งไปหน้าเรือพระที่นั่งบองกนอนทรายทงปวง ตงแต่เรือพระที่นั่งจะดม
 เบตนไป แต่ไม่ได้ว่าความสำคัญเหมือนกันและไม่ต้องประจำเวร
 อยู่ในพระบรมมหาราชวังด้วย กรมพลพนักเบตนตำรวจทนต์ภายใน
 ค่ายรักษาพระองค์ แต่ต้องประจำเวรอยู่ช่นนอกออกไปเด่มอกกับกรม
 พระตำรวจหน้า กรมทนายเดอกเป็นกรมทเดอกคดเอาแต่คนทดาดน
 มนคง มีมอชกมวดยดี ให้เดินแห่ตามเล็ดจไปในทใกล้ชิด ๆ ได้ บองกน
 อนทรายอนไม่พอทจะต้องถึงไซอาวชเช่นกับจบบาเบตน ซึ่งเกิดกรม
 ทนายเดอกช่นนด้วยพระเจ้าแผ่นดินโปรดทรงมวดย เดอกหาคนทมมอด
 ไวเบนเพื่อนพระองค์ สำหรับจะเล็ดจปลดอมแปดงไปในทแห่งใดทไม่ควร
 จะใช้บองกนด้วยอาวช แต่เมื่อแห่เล็ดจโดยปรกตักให้ถอหอกเหมือน
 กรมพระตำรวจ มีเวรประจำการเหมือนกรมพลพนัก และไม่มหนาทชำระ

ความค่าดรับดังทงต้องกรม เพราะฉะนั้นกรมเหตงานเบณกรมทโกตเคยง
เบณกาตงของพระเจ้าแผ่นดินจงมีใหม่ผู้ใดบงคบบัญชาได้

กรมทหารซึ่งมีมาแต่โบราณกมกำหนดอยู่เพยงเท่านั้น แต่ครน
ภายหลังมาเมื่อใดเชดยญวนบ้างลาวบ้าง หรือข้าเจ้าซึ่งเบณกรมใหญ่
เมื่อเจ้าذنพระชนม์ดงยกเดชไพร่ด้มในกรมนั้นมาเบณไพร่หลวง เอา
เจ้ากรมปลัดกรมเดิมมาตงให้เบณเจ้ากรมปลัดกรมต่อไป ชอกรม
เหตงานนกรียกญวนอาดำดาวอาดำตามเพศภาษา ที่เบณคนไทยกรียก
อาดำใหม่ บางทกตงเบณกองเรยกตามชอเจ้ากรม แจกไปให้ชนกรม
พระกตาโหมบ้าง กรมมหาดไทยบ้าง กรมตางๆบ้าง กรมใหญ่ๆ
มกรมอาดำใหม่มกตางๆ เกอบจะทวทุกกรม ไม่ได้บั้นไว้ในฝ่ายทหาร
ฝ่ายเดียวเพอจะให้เบณกาตงของทานอชบดในกรมนนๆ ได้บงคบบัญชา
ทหารหมู่หนึ่งๆ ทุกคน เพราะมการทพคักไม่ได้เกณทแต่ชาราชการ
ฝ่ายทหาร เมื่อใดตองไปราชการทพก็จะได้ใช้ทหารในหมู่ของตัวเบณ
กาตง ทวามานเบณทหารอย่างเกาไม่ได้ผกหัด ไม่มีเงินเดือนทงذن

ส่วนทหารทผกหัดอย่างฝรังเกดชนใหม่ในปลายแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระนงเกตาเจ้าอยู่หัว แต่ยงเบณการเดินๆ ครนในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกตาเจ้าอยู่หัว ให้ด้มเดจเจ้าพระยาบรมมหา
ศรีดร์ยวงศ์เกบดุกหม่กองมอญมาผกหัดเบณรากเงาของทหารหน้า มี
เจ้าหม่ด้มหบญช ดาร์วด ชนหมนรบเบยหวดชนอยู่ในกรมพระกตาโหม
การบงคบบัญชากตทชชาตอยู่ในกรมพระกตาโหม เมื่อทหารพวกน
ผกหัดชนได้พอทจะแห่เดัดจได้ จึงได้แบ่งมาไว้ประจำการดำหรับแห่
นำเดัดจพระราชดำเนิน มีจำนวนคนเข้าเวรประจำการอยู่ในสองร้อย

ภายหลังจึงได้โปรดให้กรมหลวงมหิศวรินทร์เก็บคนชักเอาในกรมต่าง ๆ
 ดับเอาหนึ่งทกหมื่นทกกรมมาเบ็นทหารเอกพวกหนึ่งเรียกว่าทหารเกณฑ์หัด
 ทหารต้องพวกนเบ็นทหารชนนอกทงต้น ส่วนทหารรักษาพระองค์น
 ยกเอากรมบงทองปราชญ์ คือเดชะหาหลวงเดิมของพระบาทสมเด็จพระ
 หนึ่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งให้หนึ่งเขยวคาคพงตายดะพายบงทองปราชญ์แท้
 เล็ดจกระบวนหลังมาแตกอนน ยกชนเบ็นทหารบงทองปราชญ์พวกหนึ่ง
 เดชะหาหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าซึ่งยกมาเบ็นรักษาองค์
 ใหม่ ถือพลองด้อมหอกปลายบงตามเล็ดจกระบวนหลัง ยกชนเบ็น
 ทหารบงปลายหอก ทหารต้องกรมหน้าหนดให้เขาเวรเดือนหนึ่งกรมดะ
 ต้องร้อยคน คงเบ็นทหารหน้ามประจำราชการเดือนหนึ่งอยู่ในดะหารร้อยคน
 ทหารรักษาองค์ดะร้อยคน ทหารเกณฑ์หัดนเจอปนชนอยู่ในกรม
 พระกตาโหม เพราะเจ้าพระยาด้วงค์แต่เมื่อยเบ็นเจ้าหม่นไวยวรนาถ
 อยู่ดะบงคบบัญชาดอดมาถึงกรมเกณฑ์หัด แต่ทหารรักษาองค์น
 เจ้ากรมปลัดกรมบงคบบงเอง สักแต่ว่าอยู่ในเกณฑ์ทหารชนกรม
 พระกตาโหมแต่ช้อเท่านั้น แต่เจ้าพระยาด้วงค์เบ็นพระในการเรือ
 มากกว่าการบก เพราะเหตุทคนกองมอญซึ่งเก็บมาเบ็นทหารหน้าดงแต่
 แบ่งดะมารบราชการแต่ดะไม่ได้ชำระดะหมื่นเพิ่มเติมอะไร พวกเกาท
 เหลดออกคู้ญไป คนทเหลดเขาเวรประจำอยู่กไม่มากกว่าร้อยหนึ่ง
 ทหารเกณฑ์หัดเหลดนั้น เมอกรมหลวงมหิศวรินทร์ชำระ คนกดวเบ็น
 ทหารมาก เดียเงินหลดถอนไปเดียกมากช่วยคนแทนดะบาง คนทช่วย
 มาแทนดะนนเกอบจะเบ็นคนทใช้ไม่ได้ทงต้น คงเหลดทหารทเขาเวร
 ประจำการอยู่กไม่เก็นต้องร้อยคน ส่วนทหารรักษาองค์นไม่ได้เบ็นคน
 เกณฑ์ชาดมาเบ็นทหาร เบ็นคนเขาเวรตามธรรมเนียมแบ่งจ่ายมาเบ็น

ทหาร แดงแต่เจ้าหนูจะจ่ายมาเท่าใด หรือยกเยื้องหักเคียงกันไป
ได้เท่าใด คงมีคนรับราชการกรมหนึ่งไม่เกินร้อยคน คงมีคนทประจำ
การอยุทธสงครามไม่เกินร้อยคน คนซึ่งจะชำระเพิ่มเติมต่อไปใหม่นั้น
ไม่เป็นประโยชน์อันใด ด้วยกองมอญอยู่ในกรมพระกดาโหมดีท
ขาดแดง จึงได้ตัดทหารบกมาเสียขาด เจ้าพระยามหิธรศักดิ์ดำรง
แต่เพียงเบนมหาดเล็กอยู่ได้บังคับบัญชา แต่บังคับบัญชาดีทขาดอยู่ใน
กรมเกณฑ์หัดและรักษาองค ทหารหนานนบกเป็นการอะตมอดด้วยกันอยู่
ครนดวงมาถึงแผ่นดินปัจจุบันทหารยังทรุดโทรมมากดง จึงได้ชำระ
หมู่ทหารหน้าทหารเกณฑ์หัดก็ไม่มีใครจะได้คนก็มากน้อย เสนาบดีจึงได้
ปรึกษาพร้อมกัน ให้ขอคนมหาดไทยส่วนหนึ่ง กดาโหมส่วนหนึ่ง
กรมตะพนักคน แต่ไม่ให้ยกขาดหมู่มาเหมือนทหารหน้าทหารเกณฑ์หัด
อย่างแต่ก่อน ให้จ่ายเขาเดือนเหมือนรักษาองค ได้คนมหาดไทย
ครบจำนวนหรือหย่อนกว่าบ้าง ได้มาเขาเวรประจำการเดือนหนึ่งต้องร้อย
คนเศษ แต่กดาโหมนั้นเจ้าของกรมจะฝึกหัดเองบ้าง เหยยๆ ไปบ้าง
ก็ไม่ได้คนมาแต่แต่สักคนเดียว แดงให้เก็บดูกลุ่มมอญนอก กยกเบ
ทหารมรณ มอญร้อยคนไม่ได้รับราชการอันใดนอกจากรบแต่เจ้าฟาก
ช้างโน้น มทหารมหาดเล็กนอกหมู่หนึ่งเบนมหาดไทยได้จัดการตามแบบ
วิธีอย่างฝรั่ง ควนายได้เงินเดือนเบนครงแรก แดงจึงได้จัดการกรมอื่น ๆ
ตามแบบนั้นต่อไป แต่ตัวคนทหารมอญจึงได้มีประกาศรับทหารสมัคร
เขารับราชการ แต่การนั้นก็เป็นไปได้คราวเดียว ความกลัวของคนจะ
ต้องเบนมหาดไทยนั้นไม่สิ้นไป การควบคุมยังไม่เรียบร้อย ทหารซึ่งจัดชน
ใหม่ก็ทรุดโทรมไปได้โดยเร็ว และกรมทหารที่เขาเวรประจำการแยก
ย้ายกันเบนมหาดไทยพวกพวกลดลงอย่าง คดอดมาจนทหารดอมวงทหารกรมช้าง

ทหารฝายซึ่งเกิดขึ้นใหม่ ก็นวชต่าง ๆ กันไปไม่ดงแบบเดียวกันได้
 ส่วนทหารบันใหญ่หนแต่เดิมมทหารฝรังแม่นบ่น ภายหลังมทหารญวน
 บันใหญ่ แต่ไม่ได้ฝึกหัดอันใดอยู่ในกรมพระกดาโหมดีทชชาติ ต่อ
 ภายหลังมาจึงได้ฝึกหัดทหารญวนบันใหญ่ชนตามแบบอย่างฝรัง ทหาร
 บันใหญ่หน ก็อยู่ในบังคับบัญชาของกรมพระกดาโหมตามเดิม แต่
 มาอยู่ประจำโรงฟากข้างน ภายหลังเก็บคนในกรมแต่งขึ้นเป็นทหาร
 บันแคตถึงคนอกหม่หนึ่ง ทหารพวกนี้ไม่ได้ชนกรมพระกดาโหมแต่เดิม
 มา แต่มวชแบบอย่างแปลกออกไปอีกพวกหนึ่งเหมือนทหารดอมวง
 ทหารกรมช่างและทหารฝาย ส่วนการเรอรบและเรอกดไฟพระทงนหน
 อยู่ในบังคับเจ้าพระยาสุรวงค์ ชนกรมพระกดาโหมดีทชชาติ ใช้คน
 อาดำจามและมอญจ่ายลงประจำตาเรือ แต่มแยกไปอยู่กับผอนบาง
 บางตา แตกต่างค่นยโดยเร็ว ภายหลังมเรือเวด้าตรมาจึงได้ชกทหาร
 บันแคตถึงคนลงไปเป็นทหารเรือ เมอกรมเรอกดไฟเก่าววงโรยทรดโถม
 ไปมาก ก็เกิดเรือแตกน้อยแยกมาอยู่ในกรมทหารกรมแต่งมากจนจน
 การเรือเป็นดองแผนก การทจระรักษาและใช้การต่าง ๆ ก็แปลกกัน
 ด้วยเหตุททหารบกทหารเรือมวชฝึกหัดและใช้จ่ายแปลก ๆ กัน
 ก็เบนท์ให้เปลืองเงินและมิเป็นกรรเรยบรอยตลอดไปได้ จึงได้ตั้งกรม
 ยุทธนาธิการขึ้นในเร็ว ๆ น เพื่อจะได้รวบรวมบังคับบัญชาการททหาร
 บกทหารเรือให้เป็นแบบเดียวกัน ซึ่งเป็นทางทจะได้จัดการให้เรยบรอย
 ไปภายหน้า

ส่วนซึ่งแบ่งบันฝายทหารแต่ทาการฝายพลเรอนหน คือกรมช่าง
 ดิบหม่ ซึ่งแบ่งไว้ในฝายทหารหน ก็คงจะเป็นด้วยช่างเกิดขึ้นในหม่
 ทหารเหมือนทหารอนเยอเนย แต่ภายหลังมาเมอทาการต่าง ๆ มากจน

จนถึงเป็นการตะเยียด เช่นเขียนบนแกะสลักก็เคยติดอยู่ในฝ่ายทหาร
แต่ไม่ได้เกี่ยวของอันใดในราชการทหาร ไม่ได้ชนกรมพระกดาโหม
มีแต่กองต่างหาก แม่กองหนุมก็จะเปนเจ้านายโดยมาก เมื่อเกิดช้าง
อน ๆ ชนออกก็คงอยู่ในกรมเดิม ฝ่ายพลเรือนบ้างทหารบ้าง ไม่เฉพาะ
ว่ากรมช้างจะต้องเปนฝ่ายทหาร เช่นช้างประดับกระจุกชนกรมวง
ช้างมหาดเล็กคงอยู่ในมหาดเล็ก เปนตน

ในตำแหน่งราชการซึ่งได้พรรณนามาโดยย่อ เพื่อให้เห็นว่า
การตนเดิมทศดวงตำแหน่งดัง แดงและเคตอนคตายมาโดยลำดับ จน
คงรูปอยู่ในปัจจุบันเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาให้ตลอดไปแล้ว
ก็จะเห็นได้ว่าวชิรชงแบ่งไว้แต่ก่อนกับความต้องการในเวลาปัจจุบันนี้
ต้องการเลย การจึงต้องผันแปรไปตามลำดับ ๆ จนไม่คงรูปเดิมอยู่ได้
แต่การที่ผันแปรไปนั้นเป็นไปตามเวลาที่ต้องการมอหนงคราวหนง ไม่ได้
เป็นการทศดแบ่งด้รวรบันด้วนเพื่อให้เป็นการเรียบร้อยในราชการทุก
กระทรวง เปนแต่กระทรวงใดชอบคัมอำนาจมากก็รวบรวมราชการและ
ผลประโยชน์ไว้ได้มาก กระทรวงใดชอบคัมอำนาจน้อยก็เก็บจะไม่ได้
ทำการอันใดและไม่มีผลประโยชน์อันใด บางกระทรวงก็การมากเหลือ
จนทำไม่ไหว บางกระทรวงก็ไม่มีทำอะไรจะทำ บางกระทรวงก็
ผลประโยชน์เกินกว่าการทำ บางกระทรวงก็ไม่ได้ผลประโยชน์พอแก่
การทำ ถึงว่าจะไม่มีข้อขัดขวางอันใดแล้วในเวลานี้ จะจัดการ
ให้เป็นการเรียบร้อยในราชการไม่ให้เบียดเบียนแผ่นดิน และให้เป็น
ความสุขแก่ราษฎรก็ยังไม่ได้ ด้วยซึ่งทำการมากเหลือตัวก็ไม่
สามารถจะรักษาในตำแหน่งให้เรียบร้อยไปได้ ผู้ทำการน้อยไม่สู้กับ
ตำแหน่งก็เบียดเบียนหวัดเงินเดือน ผู้ซึ่งได้ผลประโยชน์มากโดยง่าย ๆ

ก็ไม่ต้องใจจะทำการในตำแหน่งของตัวซึ่งไม่มีผลประโยชน์ ฝ่ายผู้ที่ต้อง
ทำการไม่มีผลประโยชน์มากก็คิดทอดทิ้ง หรือแสวงหาผลประโยชน์
ที่ไม่ชอบธรรมต่อไป

อนึ่งกรมต่างๆ แยกกันอยู่ ไม่มีผู้ใดบังคับบัญชาใครเป็นลำดับ
และไม่มีการส่งมอบพร้อมเพรียงกัน เมื่อมีราชการอันใดชนกษัตริย์ทอดทิ้ง
โยเยไปกว่าจะเดินได้ตลอดทุกกรมบรรดาที่เกี่ยวของกับงานการเนนชา
เสียเวลา เมื่อจะพรรณนาถึงโทษที่เป็นอยู่เช่นนี้จะไม่มีที่สิ้นสุดได้ จึง
ต้องขอรวบรวมความลงว่าในการซึ่งจะให้ราชการทั้งปวงเรียบร้อยเป็นแบบ
อย่างคลองสะอาดได้ตามสมควรที่จะปกครองบ้านเมืองในเวदान จำจะ
ต้องแบ่งราชการใหม่เป็นหน้าที่รับผิดชอบเป็นถ้วนๆ ไปพอแก่กำลัง
ทรัพยากรที่ได้นั้นอย่างหนึ่ง จะต้องเลิกการที่กรมทั้งปวงแสวงหาผล
ประโยชน์ได้โดยลำพังตัว ไม่มีกำหนดเงินกำหนดการให้กลับเป็นเงิน
จ่ายให้ตามสมควรแก่การที่ได้ทำนั้นอย่างหนึ่ง การจึงจะเป็นไปสะดวก
ได้ตลอด

เพราะฉะนั้นจึงได้คิดตรวจดูตำแหน่งราชการซึ่งมีอยู่ในบัดนี้ เห็น
ได้ว่าการเกินกว่าเดิณบัดนี้ตำแหน่งซึ่งได้ขึ้นไว้แต่เดิม ถ้าจะขึ้นดัง
อย่างเก่าการก็จะไม่สะดวกไปได้ จำจะต้องเพิ่มเติมตำแหน่งเดิณบัด
นี้ใหม่ ให้พอสมควรแก่ตำแหน่งราชการในเวदान เมื่อจะคิดแบ่ง
ราชการเป็นถ้วนๆ ก็เห็นสมควรว่าจะขึ้นออกในเวदानได้เป็นสิบสอง
ถ้วน คือ

กรมมหาดไทย สำหรับบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือและเมือง
ลาวประเทศราช

กรมพระกตาโหม ดำหรับบังคับบัญชาหัวเมืองบักขไคฝ่ายตะวันออก
ตก ตะวันออก และเมืองมลายูประเทศราช

กรมท่า เป็นกรมว่าการต่างประเทศอย่างเดียวกันไม่ต้องว่าหัวเมือง
กรมวัง ว่าการในพระราชวัง และกรมซึ่งใกล้ชิดเคียงรับราชการใน
พระองค์พระเจ้าแผ่นดิน

กรมเมืองว่าการไปตักและการบัญชาคน คือกรมตำรวจและรักษา
คนโทษ

กรมนา ว่าการเพาะปลูกและการค้าขาย บ้าไม้ บ่อแร่
กรมทงहनตงตามตำแหน่งเดิม เป็นแต่เปลี่ยนหน้าที่ไปบ้าง
ต้องตงเด่นาบทชนใหม่อกหักกรม คือ

กรมพระคลัง ว่าการบรรดาภาษีอากรและเงินที่จะรับจะจ่ายใน
แผ่นดินทางต้น

กรมยุติธรรม ได้บังคับศาลที่จะชำระความรวมกันทั้งแพ่งอาญา
นครบาลอุทธรณ์ทางแผ่นดิน

กรมยุทธานธิการ เป็นพนักงานสำหรับที่จะได้ตรวจตราจัดการ
ในกรมทหารบกทหารเรือ ซึ่งจะมีบัญชาการทหารบกทหารเรือต่างหาก
อกตำแหน่งหนึ่ง

กรมธรรมการ เป็นพนักงานที่จะบังคับบัญชาการเกี่ยวข้องใน
พระคลังตำแหน่งทพระยาพระเล็ดจ และเป็นผู้บังคับการ โรงเรียนและ
โรงพยาบาลทงพระราชอาณาเขต

กรมโยธาธิการ เป็นพนักงานที่จะตรวจการก่อสร้างทำถนน
ขุดคลอง และการช่างทอไปทงการไปรษณีย์และโทรเลขหรือรถไฟ
ซึ่งจะมีสืบไปภายหลัง

กรมมรุชาธิการ เป็นพนักงานตรกษาพระราชดญจกร รักษา
พระราชกำหนดกฎหมายและหนังสือราชการทงปวง

ในตำแหน่งเสนาบดีทงดับต้องตำแหน่ง ซึ่งควรจะจัดชนใหม่
จะต้องยกถอนตำแหน่งเก่า ๆ ซึ่งมีหน้าที่คละปะปนกันอยู่ แจกไปตาม
สมควรแก่ตำแหน่ง เป็นต้นว่าบรรดากรมทงปวงซึ่งได้บังคับบัญชาภาษ
อากร เป็นพนักงานคลังถ้วนหนึ่ง ๆ อยู่แต่ก่อนนั้น ต้องยกมาให้แก่กรม
พระคลังบังคับบัญชากรมเดียว บรรดากรมต่าง ๆ ซึ่งได้มีคำพิจารณา
ความต้องยกมารวมในกรมยุติธรรมกรมเดียว การอื่น ๆ นอกนั้น
ก็ควรปรับออกไปเป็นดับต้องแผนกตามการทเกิดเคียงในหน้าที่กรมหนึ่ง ๆ
แต่การทจะจัดเช่นนั้นก็จะเบียดขัดกับการเก่ายุติอย่างหนึ่ง ด้วยการ
แต่ก่อนนั้นท่านแยกกรมไพร่หลวงต่าง ๆ ซึ่งเป็นกองทหารกองหนึ่ง ๆ
ไปไว้ให้กรมต่าง ๆ ได้เป็นกำลัง เมื่อมีราชการคั่งค้างคราม หรือราชการ
ในบ้านเมือง อธิบดีกรมหนึ่ง ๆ ก็ได้อาศัยกำลังคนเหล่านั้น ถ้าจะยกไป
รวมตามตำแหน่งทจัดการใหม่ ก็จะต้องไปอยู่กรมยทชนาธิการกรมเดียว
ทงต้น กรมอื่น ๆ จะมแต่เดิมมีคนไขเดกน้อย ก็เหมื่อนหนึ่งติดค้าง
เสนาบดีอื่น ๆ เดียวหมด จะต้องให้เสนาบดีและข้าราชการทงปวงมกำลัง
พอสมควรแก่ตำแหน่ง แต่ต้องชนกรมยทชนาธิการเฉพาะในการซึ่ง
จะจัดให้ตงแบบแผนเป็นอย่างเดียวกัน การซึ่งจะควรจัดประการใด
จะกล่าวในททบวยการ เมื่อปรกษากนจัดการรายละเอียดซึ่งจะได้
ใช้แบบอย่างใหม่ต่อไปนั้นจึงควรพิจารณาให้ตลอด

อนึ่งการประชุมข้าราชการปรกษาทงพระราชกำหนดกฎหมายเป็น
คน ซึ่งมีแบบอย่างมาแต่เดิมนั้น มีอยู่สองพวก คือ ดกชน
ณ คำตาพวกหนึ่ง ดกชน ณ คำตหลวงพวกหนึ่ง ดกชน ณ คำตานนคือ

ข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งต่าง ๆ มีเดิมนับเป็นคน ลูกขุน ณ ศาลหลวงนั้น
 คอตกขุนทเบณผด้าหรับพพากษาคคชองราชฏร ทงต้องพวกประชุมกัน
 ปรกษาเรยบเรยงพระราชกำหนดกฎหมาย เมอพระเจ้าแผ่นดินทรง
 เห็นชอบอนุญาตแล้ว กฎหมายนั้นก็นับใช้ได้ เว้นไว้แต่บางครั้ง
 โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งได้บังคับบัญชาราชการไปเป็นประธาน
 ในการปรึกษานั้นบ้าง พระบรมวงศานุวงศ์นั้นก็ลงพระนามอยู่ในบ้าน
 แพนกหน้าลูกขุนทงต้องพวก ถ้าจะนับว่าเป็นด้ามพวกก็เพียงพระบรม
 วงศานุวงศ์อกพวกหนึ่ง แต่ไม่เป็นการลงแบบแผนเดิมต่อไป

ภายหลังมาได้ตั้งทปกรษาราชการแผ่นดินชนอกพวกหนึ่ง ทปกรษาร
 าชการในพระองค์พวกหนึ่ง หน้าที่และอำนาจของทปกรษาราชการ
 ทงต้องนนแจ้งอยู่ในพระราชบัญญัติซึ่งได้ออกแต่ ณ วัน ๑ ๑๘ ค่ำ ป
 จอ ๒๔๓๖ ทปกรษาราชการนั้นก็ได้ทำการให้เป็น
 ประโยชน์ชนได้หลายอย่าง ตามเวลาซึ่งต้องการนั้น แต่ในเวลาน
 ราชการทงปวงเปดยนแปดงไปกว่าแต่ก่อน ทงการที่จะจัดตำแหน่ง
 เดิมนับเป็นอย่งใหม่ทดวย จึงควรที่จะแก้ไขพระราชบัญญัติทปกรษา
 ราชการเหล่านี้ ให้ลงแบบอย่งสมควรกนกับการทได้เปดยนแปดงไป
 ใหม่บ้าง

อนึ่งราชประเพณี ซึ่งมีแบบอย่งมาแต่ก่อน แล้วเปดยนแปดง
 ลงมาโดยลำดับ ๆ แต่ไม่ได้มีพระราชบัญญัติหรือพระราชกำหนด
 กฎหมายอันใด ซึ่งจะเบ้นของใหม่ดังของเก่า ให้คงชแบบแผนได้ว่า
 มาแต่พระราชกำหนดกฎหมายบทนนแห่งนั้น ทำให้เบ้นดังทงดัดยคดไป
 ได้ต่าง ๆ เป็นทางที่จะให้เกิดการไม่เรยบรอยชนในบ้านเมือง ควรจะ
 จัดตั้งให้เป็นแบบอย่งเดียวให้ชัดเจน ดังเช่นตำแหน่งผู้ซึ่งจะดบบรมราช

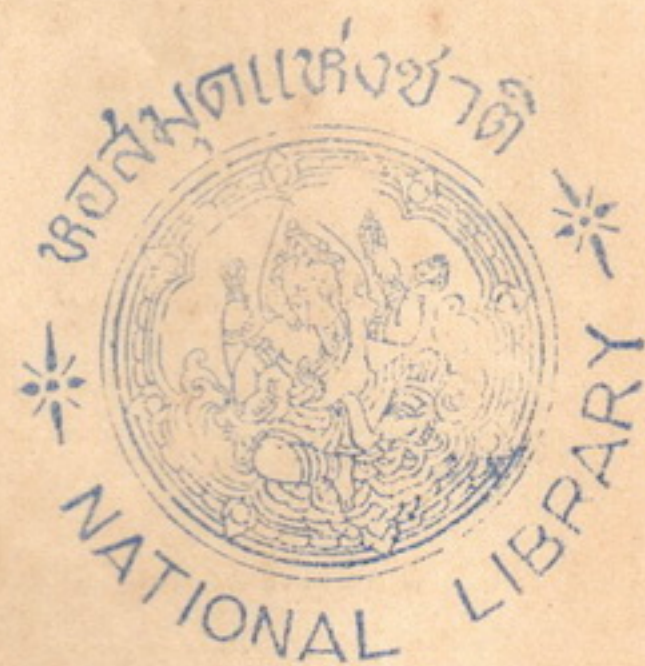
ดันตติวงศ์ ในกฎหมายเทียบบาดซึ่งเป็นกฎหมายเก่า ได้ออกข้อปรากฏ
 ว่าเบญจศีลเจ้าน้อยพุทธเจ้า ครนภายหลังมาขอและตำแหน่งนกกหายไป
 กตายเป็นพระมหาอุปราชซึ่งมีมาในกฎหมายตำแหน่งนาพตเรือน
 กฎหมายเก่าหนักไม่เด็กถอนอันใด จงว่าพระมหาอุปราชเป็นพระบรมราช-
 ดมบัตกไม่มีปรากฏในกฎหมายแห่งหนึ่งแห่งใด แต่ตั้งเกิดได้ตามตัว
 ซึ่งได้เป็นพระมหาอุปราชนั้น ย่อมเป็นยศเป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ซึ่ง
 ควรจะได้บรรราชดมบัตนั้น โดยมาก จึงเข้าใจกันว่าเบญจศีลจะได้บรรราช-
 ดมบัต แต่เพราะไม่มีกฎหมายอันใดซึ่งชัดเจนว่าตำแหน่งนั้นเป็นอย่างไร
 ภายหลังมากตงกนเดอะเทอะไป จนผู้ซึ่งไม่ควรจะได้บรรราชดมบัตได้ตั้ง
 อยู่ในตำแหน่งนั้น ก็เป็นเหตุให้เกิดความว้าวาน ต่างคนต่างถือต่างคิด
 ไปต่าง ๆ กัน เหมือนหนึ่งเบ็ดซึ่งไถว่าผู้ใดมีอำนาจก็ให้แย่งชิงเอาเถิด
 แต่กรงรัตนโกสินทรนเป็นยามเคราะห์ดี จึงยังไม่มีเหตุการณ์จลาจลใน
 บานเมืองด้วยการอนนเกิดชนเหมือนอย่างเช่นกรุงกรงเก่า และตำแหน่ง
 อนนใดกำหนดลงเป็นชัดเจนชนหนึ่ง ในเมื่อตั้งสมเด็จพระบรมโอรสา-
 ธิราชเมื่อวัน ๖ ๒ ค่ำ ปีมะจอ อัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘ ควรที่จะให้
 พระราชกฤษฎีกา เป็นกำหนดลำดับราชสันตติวงศ์ใหม่นั้นคงเป็นแบบ
 อย่างต่อไป จะได้ป้องกันเหตุการณ์อันสำคัญยิ่งใหญ่อย่าให้มชนใน
 ภายหน้าได้

อนึ่งพระบรมราชานภาพของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ได้
 มีปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใด ด้วยเหตุถือว่าเป็นทนต์พน ไม่มี
 ข้อใดตั้งอันใดหรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้ แต่เมื่อว่าตามความ
 เป็นจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกการอันใด ก็ต้องเป็นไป
 ตามทางที่สมควรและทเป็นยุดธรรม เพราะเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าไม่มีความ

วังเกยจอนโตซึ่งจะมีกฎหมายกำหนดพระบรมราชานภาพของพระเจ้าแผ่นดินเช่นประเทศทงปวงมีกำหนดต่าง ๆ กันนั้น เมื่อจะทำกฎหมายสำหรับแผ่นดินให้เป็นหลักฐานทั่วถึง ก็ควรจะตองว่าด้วยพระบรมราชานภาพของพระเจ้าแผ่นดินให้เป็นหลักฐานไว้ แต่การซึ่งควรจะกำหนดอย่างไรนั้น ขาพเจาคองขอชี้แจงความเห็นอันมิใช่ความเห็นที่เขากับตัวได้โดยย่อว่า พระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศหมายเอาประเทศยุโรปซึ่งปกครองบ้านเมืองมีกำหนดพระราชานภาพต่าง ๆ กัน ด้วยอาศัยเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในบ้านเมืองด้วยความไม่พอใจของราษฎร จึงได้มีข้อบังคับกวดกันเป็นชน ๆ ตามลำดับเหตุการณ์ซึ่งมีขึ้นในบ้านเมืองนั้น ๆ เหตุการณ์ทางปวงหนกยังไม่เป็นไต่ทอดกัน เพราะฉะนั้นแบบอย่างจึงยังไม่คงเป็นแบบเดียวกันทั่วไปไต่ทุกประเทศ ส่วนทรงด้นามนยังไม่มีเหตุการณ์อันใดซึ่งเป็นการจำเป็นแต่จริงเป็นชนเหมือนประเทศอื่น ๆ ประเทศอื่น ๆ ราษฎรเป็นผู้ขอให้ทำ เจ้าแผ่นดินจำใจทำในเมืองเราเป็นแต่พระเจ้าแผ่นดินคิดเห็นว่าควรจะทำ เพราะจะเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองและเพื่อความดีแก่ราษฎรทั่วไปจึงได้คิดว่า เป็นการผิดกันตรงกันข้าม และการที่จะปกครองบ้านเมืองเช่นประเทศด้นามนั้น ตามอำนาจอย่างเช่นเจ้าแผ่นดินประเทศอื่น ๆ คือประเทศยุโรปก็ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ และจะไม่เป็นที่พอใจของราษฎรทั่วหน้าด้วย เหมือนอย่างถ้าจะมีปากเดมจะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นเมมเบอที่ดีสักคน และโดยว่าจะมีเมมเบอเหล่านั้นเรจากการได้ก็ไม่เข้าใจในราชการทางปวงทั่วถึง เพราะไม่มีความรู้และการฝึกหัดอันใดแต่เดิมมาเลย ก็จะทำการทางปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้ และจะซ้ำเป็นเหตุหาความของราษฎรผู้ซึ่งไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด เพราะไม่ได้ฝึกไม่ได้ต้องการ

เกิดขึ้นในใจเลย ราษฎรคงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินมากกว่าผู้ซึ่งจะมาบน
 เมมเบอออกฟลาดเมนต์ เพราะปรกตทุกชน ราษฎรยอมเชื่อถือเจ้า
 แผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในยุติธรรม และเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุบำรุงราษฎร
 ให้อยู่เย็นเป็นสุขยิ่งกว่าผู้อนทงต้นทวหนากนเป็นความจริง เพราะเหตุ
 ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรว่าราชานภาพของพระเจ้าแผ่นดินควรจะ
 กำหนดตามแบบเดิมแต่ในข้อที่เป็นข้อจริงอย่างไร คือเหมือนหนึ่งไม่
 กำหนดตามคำพูดกันนอก ๆ แบบ เช่นเรียกพระนามว่าเจ้าชวด ซึ่งเป็น
 ทหมายว่ามอานาจอ้นจะฆ่าคนให้ตายโดยไม่มีความผิดอย่างหนึ่งอย่างใด
 ได้ ซึ่งความจริงสามารถจะทำได้ แต่ไม่เคยทำเคยนั้น ก็จะเป็นการ
 สมควรแก่บ้านเมืองในเวลานั้นอยู่แล้ว

ข้อความซึ่งได้กล่าวมาทางปวงน เป็นใจความหรือข้อความประสงค์
 ของข้าพเจ้าซึ่งจะให้ท่านทงปวงทราบ ว่า ประสงค์ซึ่งจะจัดการเปลี่ยนแปลง
 แปลงกรงน ด้วยเหตุผลประการใด และประสงค์จะวางรูปใหม่เปลี่ยนแปลง
 รูปเก่าน้อย่างไร เมื่อท่านทงปวงได้เข้าใจความประสงค์หรือขอเช่นนั้น
 แล้ว ขอให้ประชุมกันคิดจัดข้อบังคับสำหรับที่จะให้การทงปวงเป็นไป
 ตามความประสงค์ดงน ให้เรียบรอยตลอดทุกตำแหน่ง ซึ่งข้าพเจ้าจะ
 ได้นั่งในทประชุมปรึกษาการทงปวงนด้วยต่อไป เมื่อคิดการได้ตลอด
 ทวถงเรียบรอยแล้วจะเปลี่ยนแปลงแบบอย่างใหม่ เพื่อให้เป็นการมั่นคงใน
 การทเป็นเอกราชของกรุงสยาม เป็นความดีแก่ราษฎรทงปวงสืบต่อไป

หอสมุดแห่งชาติสาขาเบรราชวัง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร
นายสนั่น บุญยศิริพันธ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์
ฉะเชิงเทรา พ.ศ. ๒๔๕๓
